

LNV Consumentenplatform
Van picknickplek tot ecoduct
Over mensenwensen voor natuur
17 april 2009

LNV Consumentenplatform
Van picknickplek tot ecoduct
Over mensenwensen voor natuur

Bevat informatie over: natuur, gebruikersnatuur, Natura 2000, biodiversiteit, consument, EHS, Ecologische Hoofdstructuur, natuurdialoog, burgerdialoog, mensenwensen

Den Haag, 7 april 2009

Inhoud	Pagina
Beleidsdossier	5
Achtergrondinformatie	17
Opinieonderzoek	29
Consumentenpaneldiscussies	39
Referenties	47
Colofon	49

1. Beleidsdossier

1. Inleiding

Onder de titel 'Van picknickplek tot ecoduct' discussieert het Consumentenplatform op 17 april over natuur. De nadruk ligt daarbij op de relatie tussen de wensen voor natuur (als burger of consument) en het natuurbeleid.

Er zijn veel verschillende ideeën over wat natuur is en wat natuur zou moeten zijn. Sommigen zien als ideale natuur een keurig parkje, liefst met een speelgazon en bankje erbij. Anderen willen het liefst zoveel mogelijk 'woeste oernatuur'. Vandaar de titel van dit Consumentenplatform: 'Van picknickplek tot ecoduct' (een ecoduct is een viaduct voor planten en dieren om natuurgebieden met elkaar te verbinden).

Mensen vinden natuur belangrijk. Natuur biedt mogelijkheden om tot rust te komen, om te recreëren of te sporten. Voor sommige mensen hoort de natuur bij de dagelijkse leefomgeving en geeft het een gevoel van 'thuis', voor anderen is natuur juist iets dat ver weg is en de moeite waard om te bezoeken. Natuur vervult vele functies: het draagt bij aan gezondheid, zorgt voor schone lucht en levert voedsel en bouwstoffen. Kortom: natuur is goed voor mensen. We kunnen niet zonder.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) werkt aan natuur. Het doel is, eenvoudig gezegd, meer natuur en betere natuur. Wat nu precies die 'betere' natuur is, daarover gaat dit Consumentenplatform.

Uit veel studies komt een beeld naar voren dat het natuurbeleid onvoldoende aansluit bij de natuurbeleving van mensen. Het beleid zou te complex zijn en te veel gericht op de natuur zelf in plaats van op de mensen. Daarom hebben we de afgelopen maanden onderzocht wat mensen willen met natuur en hoe het ministerie daar beter op kan inspelen. Met die gegevens in de hand leggen we aan het Consumentenplatform de volgende vragen voor.

Vragen aan het LNV Consumentenplatform:

- 1. Hoe kan LNV de wensen van de burger / consument centraal stellen in het natuurbeleid?**
 - Welke aangrijpingspunten geven de consumentenwensen voor natuurbeleid?
 - Hoe kan LNV de wensen voor biodiversiteitsnatuur en gebruiksnatuur met elkaar verbinden?
(de termen 'biodiversiteitsnatuur' en 'gebruiksnatuur' worden verderop toegelicht)
- 2. Hoe kan LNV de consumenten betrekken bij de realisatie van de natuurbeleidsdoelen?**
 - Hoe ziet het platform de rol van de overheid en die van de consument?
 - Wat is de optimale verdeling van verantwoordelijkheden tussen rijk en andere partijen?

Over dit beleidsdossier

Dit beleidsdossier geeft een overzicht van het natuurbeleid. U ontvangt ook een achtergrondossier met een overzicht van de relevante inhoudelijke kennis, en daarnaast de resultaten van een publieksenquête en de resultaten van besprekingen in burgerfora.

In de volgende paragraaf 2 volgt eerst een korte geschiedenis van het Nederlandse natuurbeleid op hoofdlijnen. In paragraaf 3 wordt als Nederlandse context een overzicht gegeven van de partners waarmee LNV samenwerkt. Daarna volgt in paragraaf 4 de internationale context met een overzicht van verdragen en afspraken waar Nederland mee te maken heeft. In paragraaf 5 staat een overzicht van de huidige instrumenten van het natuurbeleid. Ten slotte wordt het beleidsdossier afgesloten in paragraaf 6 met een korte reflectie op bovenstaande beleidsvragen.

2. Korte historie van het natuurbeleid

Biodiversiteitsnatuur en gebruiksnatuur

Natuurbeleid is gericht op behoud, beheer en ontwikkeling van natuur. Van oudsher heeft het natuurbeleid twee invalshoeken gehad. Enerzijds wil men natuur om de natuur zelf: om planten- en diersoorten te laten voortbestaan. We noemen dat hier *biodiversiteitsnatuur*, waarbij 'biodiversiteit' staat voor de verscheidenheid aan levensvormen. Anderzijds wil men natuur zodat mensen daar gebruik van kunnen maken, bijvoorbeeld om te recreëren. Dat noemen we hier *gebruiksnatuur* of ook wel *gebruiksgroen*.

Voor dit beleidsdossier zijn vooral de laatste twee eeuwen van belang. In die periode zijn drie fasen te onderscheiden:

1. vanaf de Industriële Revolutie verlies van natuur en de start van natuurbehoud;
2. vanaf de tweede helft van de vorige eeuw de aanleg van een netwerk van natuurgebieden met nieuwe natuur;
3. vanaf begin deze eeuw de wens om meer maatschappelijke partijen te betrekken bij de zorg voor natuur.

Deze fasen worden hieronder toegelicht.

Fase 1: verlies natuur en start natuurbehoud

In de negentiende eeuw, vanaf de Industriële Revolutie, veranderde het landschap ingrijpend. Technische en economische ontwikkelingen maakten forse ingrepen mogelijk. De landbouw mechaniseerde en werd grootschaliger. Er werden wegen en spoorwegen aangelegd. In die periode werden nog altijd 'woeste gronden' ontgonnen voor de landbouw. Het gevolg van al deze ontwikkelingen was dat de oppervlakte natuur sterk afnam en ook het aantal planten- en diersoorten.

Behoud en bescherming

Rond de eeuwwisseling ontstonden de eerste initiatieven om te beschermen wat er nog aan natuur resteerde. Het bekendste voorbeeld daarvan is de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten door E. Heimans en J.P. Thijssen in 1905. Een ander voorbeeld is de Natuurschoonwet 1928, bedoeld om landgoederen met 'bossen en andere houtopstanden' in stand te houden.

Mens en natuur

In die vroege periode was er ook al aandacht voor de relatie tussen mens en natuur. De bevolking groeide en concentreerde zich meer en meer in steden. Stedelingen hadden nog maar weinig contact met de natuur en dat werd net als tegenwoordig gezien als een probleem. Mensen hadden natuur nodig voor rust en recreatie, zo was de gedachte. Vanuit Engeland kwam het concept van de *tuinsteden* op. Het leven tussen groen zou een gezonde uitwerking hebben op het volk. In Nederland heeft dit geleid tot de typische jaren dertig woningen met tuintjes.

Fase 2: naar een netwerk van natuurgebieden met nieuwe natuur

In de tweede helft van de vorige eeuw veranderde het denken over natuur. Naast behoud en bescherming kwam er iets nieuws: natuurontwikkeling. Wetenschappelijk onderzoek leverde nieuwe kennis over natuur. Het werd duidelijk hoe vele planten- en diersoorten samenleefden en afhankelijk waren van elkaar. Ook werd bekend hoe groot de invloed was van de omgeving met milieufactoren zoals ruimte, water, luchtkwaliteit en bodemkwaliteit. De wetenschap over levende organismen en hun omgeving heet *ecologie*.

Een belangrijke vernieuwing kwam van de zogenaamde eilandtheorie. Volgens deze theorie hebben planten- en diersoorten een grotere kans op overleven als zij leven in grotere gebieden. In een klein gebied, zoals een eiland, kunnen soorten makkelijker uitsterven door een toevallige gebeurtenis zoals een ramp of ziekte.

Een netwerk met nieuwe natuur

Het idee ontstond om in Nederland een groot netwerk van natuurgebieden aan te leggen. Door afzonderlijke gebieden te verbinden zouden zij als het ware kunnen werken als één groot natuurgebied. De kans op overleven zou daardoor groter worden. Het netwerk van natuurgebieden in Nederland werd de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) genoemd. Met het *Natuurbeleidsplan 1990* maakte de regering de middelen vrij om dit natuurnetwerk aan te leggen. De EHS moet in 2018 gereed zijn.

Het bijzondere was het plan om daarvoor ook nieuwe natuur te maken. Door natuurgebieden te vergroten en door verbindingen tussen natuurgebieden aan te leggen wordt het natuurnetwerk sterker. Natuurbeleid werd daardoor meer dan alleen behoud en bescherming: het werd ook het maken van nieuwe natuur. Voor het eerst in de geschiedenis zou er geen natuur verdwijnen, maar bijkomen. Internationaal is Nederland daarmee een voorbeeld geweest voor andere landen.

Nogal technisch-ecologisch onbegrijpelijk

De wetenschappelijke basis van het EHS-beleid was een sterkte, maar tegelijk een zwakte. Het beleid werd erg technisch-ecologisch ingevuld. Toevallig gebeurde dat in een periode dat de overheid zorgvuldiger dan voorheen ging beschrijven welke doelen zij precies wilde bereiken met het belastinggeld. Het gevolg was dat er in ecologische vaktermen gedetailleerd werd gesproken over natuurdoeltypen, vegetaties, habitats, doel- en kensoorten. Voor veel mensen was de taal van dit beleid onbegrijpelijk.

Eénzijdig biodiversiteitsbeleid

Het *Natuurbeleidsplan 1990* was destijds gericht op het voortbestaan van planten- en diersoorten (biodiversiteit). Het was in die tijd gebruikelijk om dergelijk éénzijdig beleid te maken. Er waren toen aparte beleidsnota's voor onderwerpen zoals recreatie – waaronder ook recreatie in de natuur - voor landschap, bodembescherming, luchtkwaliteit en ruimtelijke ordening. Tegenwoordig worden deze onderwerpen vaak in samenhang met elkaar behandeld.

Voor zover de mens kant in het *Natuurbeleidsplan* aan de orde kwam, was het ondersteunend aan de biodiversiteitsdoelen. Er was bijvoorbeeld geld beschikbaar voor natuur- en milieueducatie om de betrokkenheid van mensen bij natuur te vergroten. Doel daarvan was echter niet het genieten van natuur op zich, maar vergroting van het draagvlak voor het natuur(biodiversiteits)beleid.

Al snel werd de eenzijdige aandacht voor biodiversiteit gezien als een nadeel van het *Natuurbeleidsplan*. Daarom kwam in 2000 een nieuwe natuurnota uit met meer aandacht voor de mens kant van natuur: de nota *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur*.

Fase 3: medeverantwoordelijkheid voor natuur

Met de nota *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur* van 2000 kwam er meer aandacht voor de mens kant van natuur. Het beleid om de Ecologische Hoofdstructuur te maken werd voortgezet en ook de natuur- en milieueducatie bleef bestaan. Daarnaast was er aandacht voor het gebruik van natuur door mensen. Recreatie kreeg een belangrijke plek. Er werden programma's opgenomen voor de aanleg van recreatienatuur in en om steden en voor de aanleg van recreatieve routes in het landelijk gebied. Nadrukkelijker dan voorheen werd aangegeven dat de Ecologische Hoofdstructuur ook bedoeld was voor recreatief medegebruik en niet alleen voor de natuur zelf.

Nieuw thema was de *vermaatschappelijking* van het natuurbeleid. Daarmee werd bedoeld dat gebruikers van natuur en maatschappelijke partners mede verantwoordelijkheid zouden nemen voor behoud, beheer en ontwikkeling van natuur. De rijksoverheid gaf aan dat zij niet als enige de zorg voor natuur kon dragen, maar dat ook andere partijen in de maatschappij een rol konden en moesten spelen (zie volgende paragraaf).

Tot zover de historische schets van het natuurbeleid, met de nadruk op natuur voor planten- en diersoorten (biodiversiteitsnatuur) en natuur voor mensen (gebruiksnatuur). In de komende paragraaf 3 wordt als Nederlandse context een overzicht gegeven van de partners waarmee LNV samenwerkt.

4. De Nederlandse context: LNV werkt samen met partners

Het ministerie van LNV werkt aan natuur, maar doet dit niet alleen. Beleid wordt vormgegeven en uitgevoerd in samenwerking met veel maatschappelijke partners en partijen, waarbij ieder zijn eigen verantwoordelijkheid heeft en ook neemt.

Rijk

Op rijksniveau zijn er naast LNV ook andere ministeries met natuur bezig. VROM (Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieu) werkt aan groen in de steden, aan een mooi platteland (samen met LNV) en aan een schoner milieu dat ook voor de natuur nodig is. V&W (Verkeer en Waterstaat) werkt aan natuur in de grote rivieren, het IJsselmeer en de Noordzee. BUZA (Buitenlandse Zaken) werkt aan natuur in het buitenland. Defensie bezit grote oefenterreinen die vol natuur zitten. Waar nodig en nuttig werken de ministeries samen.

Andere overheden

Ook andere overheden werken aan natuur. Provincies zijn voor het ministerie van LNV erg belangrijk, omdat veel LNV-beleid tegenwoordig via de provincies wordt uitgevoerd. Het ministerie stelt dan de doelen vast en levert geld of andere middelen en de provincies verzorgen de uitvoering. Gemeenten zijn belangrijk omdat zij direct in en om het stedelijk gebied groen voor mensen realiseren en de natuur- en milieueducatie verzorgen. Waterschappen werken aan schoner water en doen tegenwoordig erg veel aan natuurlijke inrichting van hun wateren.

Terreinbeheerders

Veel landeigenaren en terreinbeheerders spelen een rol bij beheer van natuur. Defensie is al genoemd. Andere belangrijke partijen zijn de grote terreinbeherende organisaties Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen. Sommige waterwinbedrijven hebben terreinen om water te filteren, en die kunnen ook belangrijke natuurwaarden hebben. Particuliere grondeigenaren spelen ook een rol, bijvoorbeeld bij landgoederen of agrarisch natuurbeheer.

Bedrijven, burgers en anderen

LNV wil graag dat veel partijen meewerken aan natuur. Bedrijven kunnen hun bedrijventerreinen natuurvriendelijk inrichten, of hun grondstoffen zodanig inkopen dat de natuur wordt ontzien (bijvoorbeeld door te letten op FSC- of EKO-keurmerken). Burgers kunnen zelf een bijdrage leveren aan natuur, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk of door stukjes natuur te adopteren. Ook andere partijen zoals de wildbeheerders (jagers), de visserij, de agrarische sector of de bouwsector kunnen meehelpen de natuur te behouden, beheren en ontwikkelen.

5. De internationale context: Verdragen en afspraken

Dit beleidsdossier gaat vooral in op de Nederlandse situatie. Maar wat in Nederland gebeurt, staat niet los van de internationale context. Wereldwijd neemt de biodiversiteit sterk af en wereldwijd worden maatregelen genomen om die achteruitgang tegen te gaan. Hieronder volgen de belangrijkste internationale afspraken en maatregelen die voor Nederland van belang zijn.

Conventies

Er zijn verschillende internationale verdragen (conventies) afgesloten om de biodiversiteit te behouden. Voorbeelden zijn de Ramsarconventie (over bescherming van *wetlands*, natte natuurgebieden), de Bonnconventie (over bescherming van trekkende soorten) en de Bernconventie (over bescherming van de Europese natuur). Een belangrijke mijlpaal was het Biodiversiteitsverdrag van 1992, de *Convention on Biological Diversity* (CBD).

CBD-doelstelling 2010: vermindering achteruitgang

In het CBD-verdrag staat dat iedere lidstaat een systeem moet opstellen om de biodiversiteit in bepaalde natuurgebieden te beschermen. De doelstelling is om in 2010 de achteruitgang van biodiversiteit te verminderen. Inmiddels zijn er meer dan 180 landen toegetreden tot het verdrag, waaronder ook Nederland en de Europese Unie als geheel.

Gebruikelijk is dat dergelijke internationale conventies worden vertaald in Europese richtlijnen en vervolgens in nationaal beleid. Dat is als volgt gebeurd.

EU-doelstelling 2010: stoppen achteruitgang

De Europese Unie heeft de CDB-doelstelling overgenomen en aangescherpt. Het EU-doel is om in 2010 de achteruitgang in biodiversiteit te stoppen. Ook Nederland heeft zich hieraan gecommitteerd.

Van Vogel- en Habitatrichtlijn naar Natura 2000

De conventies van Bonn, Ramsar en Bern zijn vertaald in Europese richtlijnen. Dit zijn de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn geworden. De Vogelrichtlijn verplicht lidstaten maatregelen te nemen om de populatie Europese vogels op peil te houden. De Habitatrichtlijn legt verplichtingen op om de leefgebieden van wilde planten en dieren in stand te houden. Lidstaten zoals Nederland hebben daarom in het verleden gebieden aangewezen waarin ze deze bescherming zouden regelen.

De laatste ontwikkeling is dat ook in Europees verband wordt gewerkt aan een netwerk van natuurgebieden. Dat lijkt een beetje op het Nederlandse natuurnetwerk van de Ecologische Hoofdstructuur. Dit Europese netwerk wordt Natura 2000 genoemd. Alle gebieden die eerder waren aangewezen voor de Vogel- en Habitatrichtlijn worden onderdeel van dat Natura 2000-netwerk. In de volgende paragraaf staat meer over Natura 2000

Er zijn nog veel meer internationale afspraken, bijvoorbeeld voor milieukwaliteit. Een beschrijving daarvan gaat voor dit beleidsdossier echter wat te ver.

Mens en natuur internationaal

Internationaal wordt ook aandacht besteed aan de relatie tussen mensen en natuur. Zo zijn programma's gestart om voorlichting en educatie te geven, vergelijkbaar met het eerder beschreven Nederlands beleid voor natuur- en milieueducatie.

Het gebruik van natuur (de *gebruiksnatuur*) krijgt internationaal ook aandacht. Zo spreekt de CBD-conventie over de 'goods and services' die aan biodiversiteit zijn verbonden. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan de genetische diversiteit, en de zuivering van water en lucht en het leveren van bouwstoffen. Het is nadrukkelijk de bedoeling om de natuur niet alleen te behouden om de natuur zelf, maar om ook deze 'goods and services' in stand te houden.

Na deze beschrijving van de internationale context is het nu tijd om te kijken welke instrumenten beschikbaar zijn om het Nederlandse natuurbeleid uit te voeren.

6. De instrumenten: Wat doet LNV voor natuur?

Meer natuur, betere natuur. Dat is waar het ministerie van LNV aan werkt. De belangrijkste instrumenten daarvoor worden in deze paragraaf toegelicht. Onderscheid wordt gemaakt tussen instrumenten voor biodiversiteit en instrumenten voor mensen en natuur. Als laatste komen de wettelijke instrumenten aan de orde.

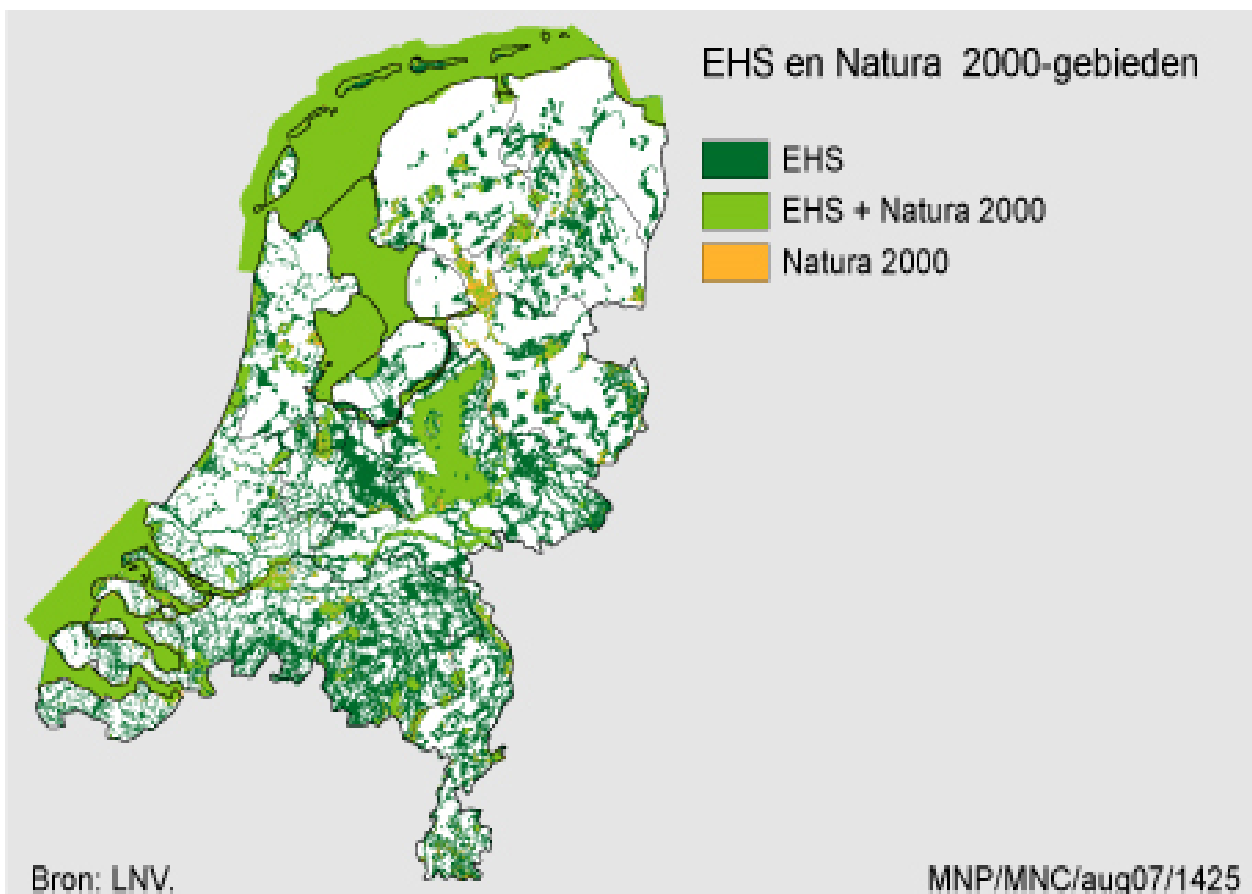
5.1 Instrumenten voor biodiversiteit

De Ecologische Hoofdstructuur

Sinds 1990 is de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) de ruggengraat van het Nederlandse natuurbeleid. Doel is om in 2018 een samenhangend netwerk van natuurgebieden en robuuste verbinding zones te realiseren van ruim 725.000 hectare op het land, en 6,3 miljoen hectare op zee en in grote wateren. Bestaande natuurgebieden zijn in de EHS opgenomen. Daarnaast worden nieuwe natuurgebieden aangelegd en verbinding zones gerealiseerd. Ook sommige landbouwgebieden vallen onder de EHS. Dat zijn dan gebieden met belangrijke soorten die horen bij het agrarisch gebied. Daar krijgen de boeren een vergoeding voor behoud van de planten- en diersoorten op hun terrein. De uitvoering van de EHS op land is grotendeels in handen van de provincies. Geld wordt beschikbaar gesteld via een subsidieregeling in het zogenaamde Investeringsbudget Landelijk Gebied.

Natura 2000

Nederland werkt ook mee aan het Europese netwerk van natuurgebieden, Natura 2000. Doel van Natura 2000 is om een gunstige staat van instandhouding te realiseren voor soorten en habitats (de leefomgeving van soorten) die van belang zijn voor de hele Europese Unie. De gebieden van Natura 2000 en die van de EHS overlappen elkaar voor een groot deel (zie figuur 1).



Figuur 1: Overzichtskartaal EHS en Natura 2000-gebieden

Er zijn een paar verschillen tussen de EHS en Natura 2000. Voor de EHS wordt een Nederlands netwerk van natuurgebieden aangelegd met deels nieuwe natuur. Dat gebeurt op vrijwillige basis, in overleg met veel maatschappelijke partijen. Met Natura 2000 beschermt de Europese Unie in alle landen een lijst met bepaalde planten- en diersoorten en de gebieden waarin zij voorkomen. De bescherming is veel strenger. Soms worden de soorten ook buiten deze gebieden beschermd. Zo staan momenteel de belemmeringen voor de landbouw in de belangstelling. Agrarische bedrijven pal naast Natura 2000 gebieden mogen hun veestapel niet zomaar uitbreiden, als daardoor de milieubelasting op de natuurgebieden toeneemt.

De Natura 2000 gebieden worden volgens een bepaalde procedure 'aangewezen'. Op dit moment zijn voor 148 van de 162 Nederlandse Natura 2000 gebieden de ontwerp aanwijzingsbesluiten gepubliceerd.

De volgende stap is dat beheerplannen moeten worden gemaakt, waarin staat hoe de soorten in de gebieden beschermd kunnen worden. Die plannen moeten worden gemaakt samen met alle belanghebbenden in en om de gebieden, zoals agrariërs, recreatiebedrijven, wildbeheerders en natuurorganisaties. In een beperkt aantal gebieden heeft de rijksoverheid de leiding om beheerplannen te maken. In de andere gebieden zijn dat de provincies.

Leefgebiedenbenadering

Naast de bescherming van gebieden is er van oudsher ook aandacht voor de bescherming van individuele planten- en diersoorten. In Nederland zijn daarvoor in het verleden *soortbeschermingsplannen* opgesteld, bijvoorbeeld voor de rugstreepad en de grote vuurvliinder. Die *soortbeschermingsplannen* bevatten allerlei maatregelen zoals het terugbrengen van voldoende schoon water of voedselplanten.

De plannen bleken onvoldoende resultaat te boeken. De belangrijkste reden was dat de voorgestelde maatregelen geen rekening hielden met allerlei andere ontwikkelingen in de gebieden. Soms waren maatregelen voor de ene soort in een gebied zelfs strijdig met die voor een andere soort.

De soortbescherming is daarom in een nieuw jasje gestoken met de zogenaamde leefgebiedenbenadering. Uitgangspunt daarbij is dat voor meerdere soorten gezamenlijk maatregelen worden genomen om de leefgebieden te verbeteren. Het gaat dan bijvoorbeeld om soorten die gezamenlijk moeras als leefgebied hebben of soorten van droge heide.

5.2 Instrumenten voor mensen en natuur

In principe zijn er twee soorten instrumenten voor mensen en natuur: instrumenten gericht op vergroting van draagvlak en medeverantwoordelijkheid voor biodiversiteit en instrumenten gericht op gebruiksnatuur voor mensen. De belangrijkste worden hieronder toegelicht.

Natuur en milieueducatie

Natuur en milieueducatie is, zoals in paragraaf 2 al is aangegeven, uiteindelijk gericht op vergroting van het draagvlak voor het natuur(biodiversiteits)beleid. Het idee erachter is dat kennis over natuur en ervaringen in de natuur de waardering voor natuur vergroten. Die waardering leidt tot draagvlak voor het biodiversiteitsbeleid en medeverantwoordelijkheid voor natuur. De rijksoverheid heeft onder meer subsidieregelingen voor programma's die door maatschappelijke organisaties worden uitgevoerd. Zo zijn bijvoorbeeld lesprogramma's voor scholen ontwikkeld. Ook gemeenten hebben op dit terrein een belangrijke rol omdat zij lokale NME-centra (Natuur en Milieu Educatie-centra), kinderboerderijen, schooltuinen en dergelijke steunen.

Nationale Parken: recreatie en voorlichting

Vanaf 1974 heeft de overheid gewerkt aan het aanwijzen van Nationale Parken. Dat zijn grote aaneengesloten natuurgebieden met bijzondere natuur of een bijzonder landschap. Momenteel zijn er twintig Nationale Parken (zie figuur 2).

De parken hebben een dubbele doelstelling. Enerzijds zijn het kerngebieden van de Ecologische Hoofdstructuur die belangrijk zijn voor de bescherming en ontwikkeling van natuur en landschap. Anderzijds zijn het de visitekaartjes van de Nederlandse natuur, en richten ze zich op recreatie, voorlichting en educatie. Met begeleide excursies, wandel- en fietspaden, kanoroutes, bankjes en informatiepanelen proberen de parken de toegankelijkheid voor publiek te vergroten. Bovendien hebben de meeste parken minstens één bezoekerscentrum, waar informatie wordt verstrekt over de natuurwaarden van het park. Hiermee dragen de Nationale Parken bij aan zowel vergroting van het draagvlak als aan het gebruik van natuur door mensen.



Figuur 2: Nationale Parken in Nederland
Bron: LNV

Groen en de Stad

Het LNV-programma Groen en de Stad beoogt meer groen in en nabij de directe woonomgeving van mensen te realiseren. Het gaat om gebruiksnatuur (gebruiksgroen) waarbij niet de planten en diersoorten centraal staan, maar de bruikbaarheid voor recreatie en ontspanning. Uit het programma worden bijvoorbeeld stadsparken, speelweides en trapveldjes voor jongeren gefinancierd. In het programma wordt samengewerkt met het ministerie van VROM.

Lekker Groen!

Het programma *Lekker Groen!* is gericht op jongeren. Lekker Groen! heeft tot doel jongeren bewuster maken van hun groene leefomgeving, wat ertoe moet leiden dat jongeren meer tijd in de groene ruimte doorbrengen. Het is een nieuw programma, dat nog vorm moet krijgen in concrete maatregelen.

Recreatiebeleid

Het recreatiebeleid van LNV is vooral gericht op het aantrekkelijk en toegankelijk maken van het platteland voor recreatie. Hiertoe worden onder meer landelijke routenetwerken aangelegd voor wandelen, fietsen en varen. Daarnaast wordt het ondernemerschap gesteund om het aanbod van recreatieve voorzieningen te vergroten.

5.3 Wettelijke instrumenten

De overheid heeft voor het natuurbeleid verschillende wetten gemaakt. In paragraaf 2 is al de Natuurschoonwet genoemd, die bedoeld was om landgoederen in stand te houden. De belangrijkste wetten om de natuur te beschermen zijn de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet. Momenteel worden deze wetten herzien. Bedoeling is om de wetten eenvoudiger te maken en samen te voegen tot één wet.

De *Flora- en faunawet* wet regelt de bescherming van in het wild voorkomende planten- en diersoorten. De wet verbiedt bijvoorbeeld om dieren te doden of hun verblijfplaats te verstoren. Ook zeldzame planten mogen niet worden geplukt, uitgegraven of meegenomen.

De *Natuurbeschermingswet* heeft tot doel natuurgebieden te beschermen. Daarbij gaat het om natuurgebieden waarin zeldzame planten- of diersoorten leven of gebieden met een bijzondere ontstaansgeschiedenis of een bijzondere bodemopbouw.

De *Boswet* heeft tot doel om bossen te beschermen. In het kort zegt de Boswet: wat bos is, moet bos blijven. Bos dat wordt gekapt, moet worden herplant. Als dat niet kan op dezelfde plaats, dan moet dat elders (compensatie). Alleen bij een groot maatschappelijk belang wijkt de Boswet.

7. De vragen aan het Consumentenplatform

In de voorgaande paragrafen is een beeld geschetst van het Nederlandse natuurbeleid. De ontstaansgeschiedenis is beschreven, de rol van LNV en andere maatschappelijke partners, de internationale context en ten slotte de instrumenten die LNV inzet.

Meer natuur en betere natuur, dat is het doel. Maar wat is *betere natuur*? Daarover verschillen de meningen. We hebben laten zien dat er van oudsher twee invalshoeken waren. Enerzijds wilden we natuur om de planten- en diersoorten zelf te laten voortbestaan. Natuur voor de natuur zelf, *biodiversiteitsnatuur*. Anderzijds willen we natuur waar mensen gebruik van kunnen maken, bijvoorbeeld om te recreëren: *gebruiksnatuur* of *gebruiksgroen*.

Het ministerie van LNV wil zo goed mogelijk aansluiten bij de wensen van de Nederlanders. We weten dat er veel verschillende ideeën zijn over wat natuur is en wat natuur zou moeten zijn. Sommigen zien als ideale natuur een keurig parkje, liefst met een speelgazon en bankje erbij. Anderen willen het liefst zoveel mogelijk 'woeste oernatuur'. Vandaar de titel van dit Consumentenplatform: 'Van picknickplek tot ecoduct'. De picknickplek staat voor de pure gebruiksnatuur, het ecoduct staat voor de pure biodiversiteitsnatuur (een ecoduct is een soort viaduct voor planten en dieren om natuurgebieden met elkaar te verbinden).

We maken ons zorgen omdat er signalen komen dat het natuurbeleid niet goed zou aansluiten bij de beleving van natuur en de wensen van burgers. Een kleine bloemlezing uit die signalen:

- Het natuurbeleid zou veel te ecologisch zijn en volstrekt onbegrijpelijk.
- Het natuurbeleid zou te veel gericht zijn op de biodiversiteit. Het moet zich meer richten op gebruiksnatuur voor mensen: gebruiksgroen dus.
- Het natuurbeleid zou te veel gericht zijn op grote natuurgebieden ver weg. Het moet juist aansluiten op de beleving van mensen in de directe leefomgeving van mensen: in en om de steden dus.
- Er zouden te veel bordjes 'verboden toegang' staan. Alle natuur moet voor iedereen toegankelijk zijn.

Soms zitten er achter dergelijke uitspraken dilemma's of belangenconflicten. Bijvoorbeeld:

- We willen dat mensen gebruik maken van de natuur. Maar meer gebruik natuur kan leiden tot verstoring en aantasting van de natuurwaarden.
- We willen de natuur goed beschermen. Maar soms kan een goede bescherming leiden tot beperkingen voor mensen rond natuurgebieden of zelfs tot verlies van inkomsten.
- Burgers hechten vaak veel waarde aan natuur. Ze willen best het tropisch regenwoud redden, of zeeschildpadden of tijgers. Maar als consument rijden ze ook graag over een snelweg, zelfs als deze door een natuurgebied is aangelegd. Als consument kiezen ze lang niet altijd voor natuur.

In het voortraject hebben we een beperkt onderzoek laten uitvoeren over de vraag: Wat willen mensen (burgers / consumenten) met natuur. Er is een enquête uitgevoerd, er zijn paneldiscussies met burgers gehouden en in het inhoudelijke achtergrondossier is de kennis over 'mensenwensen en natuur' op een rij gezet. Aan het Consumentenplatform leggen we de volgende vragen voor:

Vragen aan het LNV Consumentenplatform:

- 1. Hoe kan LNV de wensen van de burger / consument centraal stellen in het natuurbeleid?**
 - Welke aangrijpingspunten geven de consumentenwensen voor natuurbeleid?
 - Hoe kan LNV de wensen voor biodiversiteitsnatuur en gebruiksnatuur met elkaar verbinden?
(de termen 'biodiversiteitsnatuur' en 'gebruiksnatuur' worden verderop toegelicht)
- 2. Hoe kan LNV de consumenten betrekken bij de realisatie van de natuurbeleidsdoelen?**
 - Hoe ziet het platform de rol van de overheid en die van de consument?
Wat is de optimale verdeling van verantwoordelijkheden tussen rijk en andere partijen?

2. Achtergrondinformatie

1. Natuur en natuurbeleid

Nederlanders zijn op vele manieren betrokken bij natuur. Als bewoner, tuinmens, luierend op het strand, recreant, vogelaar, schilder, sportief of fysiek actief, teller van flora en fauna, stemmer voor maatregelen die het natuurbeleid raken of als bestuurder. De verschillende rollen kunnen tot voor natuur elkaar versterkende, maar ook tegenstrijdige wensen en activiteiten leiden. Zo ziet een bewoner graag de natuur in zijn woonomgeving gehandhaafd, terwijl een toekomstig bewoner zich graag in dezelfde mooie omgeving wil kunnen vestigen waardoor er natuur verdwijnt. Medewerkers van de directie Natuur van het ministerie van LNV noemen nog meer voorbeelden:

“Zo zijn er wensen voor het krijgen van meer biodiversiteit, maar ook voor meer natuur in de eigen woonwijk, meer mogelijkheden om te fietsen, paddenstoelen plukken, meer geasfalteerde padjes voor rolstoelgebruikers, picknickvoorzieningen, stoppen met kappen van bomen, geen nieuwe bomen op een eeuwenoud weiland, of juist meer houtproductie”

Kortom wat willen mensen eigenlijk met natuur en waar hebben we het dan over? Gaat het om natuur vanwege haar rijkdom aan soorten, ecosystemen en genen, beter bekend als biodiversiteitsnatuur, of gaat het om natuur voor het gebruik door mensen, ook wel gebruiksnatuur genoemd. Vaak wordt gebruiksnatuur gelijk gesteld aan landschap. Een verschil tussen beide is dat bij landschap meer ruimte wordt gelaten voor de inbreng van gebruikers. Landschap is niet alleen voor gebruikers, maar ontwikkelt zich ook door gebruikers en bestaat niet alleen uit onbebouwde groene ruimte, maar ook uit bebouwde ruimte. In dit verhaal gaat het vooral om natuur zoals het door mensen wordt beleefd en dan blijkt het onderscheid tussen gebruiksnatuur en het onbebouwde groene landschap klein. Zij zullen hier daarom tegelijkertijd worden gebruikt.

Centrale vraag

Meer aandacht voor gebruiksnatuur is gestimuleerd bij het uitbrengen van het tweede natuurbeleidsplan *Natuur voor mensen, mensen voor natuur* (LNV, 2000). Waar *natuur voor mensen* beoogde om natuur aan te laten sluiten bij de wensen van mensen en goed bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar te zijn, beoogde *mensen voor natuur* dat natuur door mensen beschermd, beheerd, bewerkt en ontwikkeld zou worden. Meer aandacht voor het maatschappelijke belang van natuur (en medeverantwoordelijkheid) was een omslag met het eerste natuurbeleidsplan van 1990 waarbij de nadruk vooral op de ontwikkeling van de EHS lag.

Nu, negen jaar later, speelt de vraag of deze omslag, waarin naast de ontwikkeling van de EHS ook aandacht is voor het maatschappelijk belang van natuur, voldoende is gelukt. Er blijkt weliswaar meer natuur voor mensen bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar te zijn, maar bij de LNV-directie Natuur leeft toch het gevoel dat zij maatschappelijk wordt geassocieerd met *mensen voor natuur* en dat het natuurbeleid te ecologisch is ingestoken. In dit achtergrond dossier staat daarom de vraag centraal wat burgers met natuur willen en hoe het natuurbeleid daar op in kan spelen. Niet alleen het onderscheid tussen *biodiversiteitsnatuur* en *gebruiksnatuur*, speelt hierbij een rol, maar ook het onderscheid in de schaal tussen *natuur ver weg* en *natuur dichtbij* en de manier waarop mensen willen participeren en bijdragen.

2. Bijdrage van mensen aan natuur en natuurbeleid

Bij discussies over het maatschappelijke belang van natuurbeleid is het onderscheid tussen natuur en het natuurbeleid belangrijk. Een positieve houding voor bescherming en ontwikkeling van natuur, bijvoorbeeld door een actieve bijdrage aan natuur in de woonwijk, kan samen gaan met een

¹ Dit achtergrond dossier is geschreven in het kader van een helpdeskvraag voor LNV-beleidsondersteunend onderzoek in het EHS-cluster

negatieve visie op beleidsmaatregelen voor natuur, bijvoorbeeld omdat er wantrouwen is over de wijze waarop de overheid natuurbeleid vorm geeft, of omdat men het beleid niet kent. Andersom hoeft steun aan het natuurbeleid niet op voorhand samen te gaan met betrokkenheid bij de natuur. Het is daarom belangrijk om activiteiten voor natuur en natuurbeleid te onderscheiden. Mensen kunnen actief zijn als gebruiker of beheerder van natuur, en ook als politiek deelnemer aan het natuurbeleid.

Om inzicht te geven in de bijdrage van mensen aan natuur zijn er drie groepen van activiteiten te onderscheiden (De Bakker *et al.*, 2007; Overbeek & Vader, 2008). Dit zijn *de Beschermer* voor het beheer van de natuur, *de Consument* voor het gebruik van producten en diensten ontleend aan de natuur en *de Kiezer* betrokken bij het natuurbeleid².

Daarbij gaat het om de volgende activiteiten:

Beschermer: het verrichten van fysieke activiteiten voor natuur, zowel op het eigen erf als elders, en het geven van een financiële bijdrage aan een organisatie voor natuur en landschap of aan projecten voor natuur en landschap.

Consument: het gebruik van natuur om in te recreëren en wonen en de bereidheid om extra te betalen als mensen natuur gerelateerde producten en diensten gebruiken.

Kiezer: activiteiten om natuur prioriteit in het beleid te geven en de bereidheid om (meer) belasting te betalen voor het onderhoud en het versterken van natuur.

Deze drie soorten van activiteiten worden hier behandeld aan de hand van nationale representatieve enquêtes onder de Nederlandse bevolking met 1.000 – 1.500 respondenten. Voor zover soortgelijke vragen eerder zijn gesteld, zullen veranderingen worden vermeld. Verder is waar mogelijk aandacht voor de schaal waarop de activiteiten plaatsvinden, dat wil zeggen ver weg (nationaal of internationaal) of dichtbij (lokaal of regionaal). De aandacht gaat hierbij vooral naar de laatste natuurenquête in 2006 onder 1.485 burgers tussen 16-75 jaar (De Bakker *et al.*, 2007).

Beschermer

Mensen zijn bereid zich in te zetten voor natuur, zowel fysiek als financieel. Vooral de laagdrempelige activiteiten dichtbij huis, zoals het plaatsen van nestkastjes of voederplankjes (32%) en de aanleg van streekeigen beplanting (18%), scoren hoog evenals het opruimen van afval van anderen op natuurterreinen (18%). Hoogdrempelige activiteiten zoals vrijwilligerswerk voor beheer van natuur en landschap elders scoren lager (8%: De Bakker *et al.*, 2007; 9%: Overbeek & Vader, 2008). Het aantal vrijwilligers lijkt volgens eerdere nationale natuurenquêtes stabiel te blijven, voor de activiteiten dichtbij huis was toen minder aandacht (Buijs & Volker, 1998; Boer & Schulting, 2001). Provinciale organisaties voor landschapsbeheer zien echter een toename van vrijwilligers, met name voor natuurwaarnemingen en het onderhoud van het landschap (MNP, 2006). Het succes van de Natuurwerkdag die sinds 2001 jaarlijks wordt georganiseerd, draagt bij aan deze groei. Het verrichten van fysieke activiteiten gebeurt zowel door hoger als lager opgeleiden. Wel zijn het vaker ouderen (55+) die deze activiteiten verrichten.

Waar fysieke activiteiten vooral een lokaal karakter blijken te hebben, geldt dit niet voor de financiële bijdragen welke vooral naar landelijke organisaties gaan. In 2006 was 30% van de respondenten (en het huishouden waartoe zij behoorden) lid van één of meer natuur- en landschapsorganisaties (De Bakker *et al.*, 2007). Dit betreft vooral landelijk opererende organisaties zoals het Wereld Natuurfonds (WNF, 14%) en Natuurmonumenten (NM, 14%). De deelname aan lokale en provinciale natuur- en landschapsorganisaties is maar enkele procenten. Ten opzichte van 1992 blijkt het aantal leden van natuurorganisaties te zijn verdubbeld (PBL, 2008). De meeste groei is in de jaren negentig bereikt, de laatste jaren vlakt de toename af. Tussen 1996 (Buijs & Volker, 1998) en 2006 blijkt het aantal leden

² Hier is de terminologie van Overbeek en Vader (2008) gebruikt en wordt over een Consument in plaats van een gebruiker en over een Kiezer in plaats van een beslisser gesproken. Met een dergelijke indeling wordt zichtbaar dat Consumenten activiteiten verrichten die erop gericht zijn om zelf voordeel te behalen. Activiteiten van Beschermers en Kiezers beogen daarentegen ook het algemeen maatschappelijk of collectief belang. Waar Consumenten in theorie alleen financieel zullen bijdragen als zij zelf de toegevoegde waarde van natuurgerelateerde producten of diensten gebruiken, geldt dit voor Beschermers en Kiezers minder. Zij zullen ook voor anderen een financiële bijdrage willen leveren zonder dat zij zelf gebruik maken van natuur.

van het WNF sterk te zijn gegroeid, terwijl het aantal leden van NM stabiel is gebleven. Hoger opgeleiden (vanaf HBO-niveau) en ouderen zijn vaker lid van een natuurorganisatie.

Consument

Mensen recreëren veel in de natuur. In Nederland zijn in 2002 ruim honderd miljoen bezoeken afgelegd aan natuurgebieden. Daarbij bezoeken mensen vaker natuurgebieden (bos, heide, duinen, meren en plassen, etc.) dan stadsnatuur. Zo bezoekt 54% regelmatig een natuurgebied terwijl slechts 36% regelmatig in de stadsnatuur komt (De Bakker *et al.*, 2007). De vraag is echter wat burgers *regelmatig* vinden. Zo blijkt 57% van de bevolking tenminste maandelijks in het landschap in en rond de eigen gemeente te recreëren ten opzichte van slechts 19% die dat elders in Nederland doet (Overbeek & Vader, 2008). Verder blijkt landschap een van de belangrijke motieven om in een gemeente te gaan of blijven wonen (62%: Overbeek & Vader, 2008). Ouderen bezoeken (stads)natuur vaker dan andere leeftijdsgroepen. Autochtonen bezoeken vaker natuurgebieden dan allochtonen, terwijl beiden stadsnatuur ongeveer even vaak bezoeken.

Maar weinig mensen vertonen een duurzaam koop- of consumptiegedrag (groen beleggen, duurzame producten, adoptieacties, compensatie van vlieguren). Alleen het kopen van duurzame producten scoort hoog (38%: De Bakker *et al.*, 2007). Verder blijken mensen de verantwoordelijkheid om te betalen voor de toegevoegde waarde van een aantrekkelijk landschap of natuur eerder bij anderen dan zichzelf te leggen. Zo is een ruime meerderheid ervoor dat projectontwikkelaars (70%), bedrijven (58%), camping en horeca (55%) hier aan bijdragen tegenover slechts een klein deel van de bezoekende toeristen (33%) en bewoners (15%: Overbeek & Vader, 2008).

Kiezer

Mensen zijn eerder bereid om iets te doen, bijvoorbeeld door te stemmen op een politieke partij die prioriteit aan natuur geeft (73%), dan door de portemonnee te trekken om extra belasting te betalen voor natuur. Als het om belasting betalen gaat, is men eerder bereid voor natuur in de eigen gemeente te betalen (gemeentebelasting 35%) dan voor natuur in het algemeen (inkomstenbelasting 28%). Hoger opgeleiden zijn wat meer tot dit laatste bereid.

Mensen geven aan dat ze betrokken willen worden bij de plannen voor natuur en landschap in hun eigen woonomgeving. Bijna 40% zegt dat zij op zijn minst wil meedenken over de plannen (Van der Heiden & Smit, 2006; de Bakker *et al.*, 2007). Daarnaast wil ruim 40% graag worden geïnformeerd over de planvorming en –uitvoering van natuur in de eigen woonomgeving, terwijl maar een kleine 20% betrokkenheid niet nodig vindt of het niet weet. Hierbij is de groep tussen 36 en 55 jaar actiever dan andere leeftijdsgroepen en ook meer allochtonen geven aan betrokken te willen zijn bij plannen dan autochtonen.

3. Opvattingen over natuur, reden bezoek in de natuur en maatschappelijk gedrag

Mensen hebben verschillende motieven om iets met natuur te willen doen. Soms is dat motief de natuur zelf, maar soms zijn er andere algemenere of diepere motieven. Op basis van aspecten in gedrag, beleving en houding zijn er homogene groepen van mensen te clusteren met dezelfde waarden (leefstijl). Diverse auteurs hebben voor deze clusters dimensies (assen) geïntroduceerd waarvan de belangrijkste zijn:

- individueel – collectief* de betekenis en het belang van goederen voor het individu zelf dan wel voor de omgeving en groepen waartoe mensen behoren en die bescherming bieden in ruil voor solidariteit;
- passief – actief* de mate van actieve participatie en de mogelijkheden om het aanbod te beïnvloeden;
- materieel – immaterieel* het onderscheid tussen ruil- en gebruikswaarden van een goed zoals rationaliteit en functionaliteit en de omgeving van een goed zoals emotie en beleving of versterking door identiteitswaarden.

Bij onderzoek naar de waardering van mensen voor natuur zijn deze dimensies als volgt te vertalen:	
individueel – collectief/zelf – ander	<i>is men vooral gericht op natuur(beleid) ten behoeve van eigen voordelen of ook op natuur(beleid) voor anderen;</i>
passief – actief/stilstand – ontwikkeling	<i>wil men vooral het bestaande natuur handhaven of wil men natuur ontwikkelen en verbeteren samen met economische ontwikkeling;</i>
materieel – immaterieel/extrinsiek – intrinsiek	<i>ziet men natuur vooral als functioneel (gebruiksgericht) of vindt men ook de intrinsieke waarde ervan (biodiversiteit) belangrijk.</i>

De dimensie *materieel - immaterieel* is gebruikt bij onderzoek naar de gewenste omgang met natuur aan de hand van het onderscheid tussen mens- en natuurgerichte houdingen. Via stellingen is onderzocht of de belangrijkste motieven gericht zijn op de mens zelf (mens- of gebruiksgericht) of op de natuur (natuur- of biodiversiteitsgericht). De onderzoekers suggereren een *immateriële dimensie* waarbij de natuur centraal staat, zoals een verlangen naar *ongerepte* natuur of *wildernis* (Buijs *et al*, 2006; De Bakker *et al*, 2007). De resultaten van representatieve enquêtes blijken een dergelijke immateriële dimensie niet te onderbouwen. Zo is de betrouwbaarheid van de afzonderlijke factoren laag³ (Overbeek & Vader, 2008). Een andere interpretatie van de gegevens ligt voor de hand, namelijk dat de opvattingen van mensen over de gewenste omgang met natuur fluctueren en van meer factoren afhankelijk zijn. De fluctuerende mensenwensen vragen daardoor niet zozeer om verschillende typen natuur en beleid, zoals wordt gesteld (MNP, 2007), maar eerder om meer communicatie over de omgang met natuur.⁴

Hoewel de opvattingen over natuur in de praktijk diffuser blijken te zijn dan wordt voorgesteld, zijn er wel een aantal trends (natuurbeelden). Het onderscheid gebruiksgericht versus biodiversiteitgericht speelt ook bij de beleving van natuur als onderdeel van een recreatief uitstapje (recreatiebeelden). Verder bestaan er verschillende modellen waarbij de opvattingen van mensen worden geclusterd in zogenaamde *maatschappijbeelden* die voor de omgang met natuur van belang kunnen zijn. Bekende modellen zijn het Waarden In Nederland (WIN)-model™ van TNS NIPO en Mentality™ van Motivaction. Deze modellen gebruiken de eerste twee dimensies *zelf - ander* en *stilstand – ontwikkeling*. Hier worden de maatschappijbeelden aan de hand van het WIN-model besproken. In de volgende paragrafen zullen de natuur-, recreatie- en maatschappijbeelden van burgers worden toegelicht.

Natuurbeelden

Het type natuurbeleving hangt samen met wat mensen als natuur beschouwen en hoe er met natuur moet worden omgegaan. In Nederland definiëren mensen natuur breed en zijn ze weinig selectief, dat wil zeggen ze vinden zowel autonome of wilderniselementen als maakbare elementen natuur. Hierbij lijkt in de periode 1996 - 2006 weinig te zijn veranderd (de Bakker *et al.*, 2007). De opvattingen over hoe er met natuur moet worden omgegaan, zijn via de antwoorden op een aantal stellingen verwoord, waarbij is aangegeven of een stelling positief richting biodiversiteit of richting gebruik is geformuleerd (Tabel 3.1).

³ Factoranalyse identificeert voor een groot aantal geobserveerde variabelen een kleiner aantal achterliggende variabelen (factoren). Een factor wordt betrouwbaar verondersteld als Cronbach's alfa hoger dan 0.7 is, maar deze scores blijken bij de gevonden natuurbeelden slechts tussen 0.4 en 0.5 te liggen (De Bakker *et al*, 2007).

⁴ Of zoals in het onderzoek naar de mensenwensen voor natuur (Operatie Boomhut) te redeneren vanuit de beleving van mensen en hun minder uitgesproken behoefte aan bepaalde typen landschappen als een kans voor vervanging door andere landschappen te zien die dezelfde beleving bieden (Reneman, 1999).

Tabel 3.1 Opvattingen over de omgang met natuur (in %, horizontaal = 100%)

B= richting biodiversiteit geformuleerd

G= richting gebruik geformuleerd

Stelling	Eens	Niet eens, niet oneens	Oneens	Weet ik niet
1. In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen (B)	67	22	10	1
2. Ook in de stad zijn allerlei plekjes met natuur te vinden (G)	58	30	10	2
3. Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied (B)	57	29	10	4
4. Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden (G)	54	20	26	1
5. Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal soorten planten en dieren te vergroten (B)	46	36	13	5
6. Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol (B)	46	30	23	2
7. De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken (G)	31	31	33	5
8. Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd (G)	27	22	49	3
9. Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben (B)	23	28	46	3
10. Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig (B)	19	23	57	2
11. De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven (G)	12	28	52	7

Bron: De Bakker *et al*, 2007; bewerking Overbeek

Uit de variatie in de antwoorden blijkt dat mensen zowel opvattingen richting biodiversiteit als richting het gebruik van natuur steunen. Een groot deel vindt de menselijke aanwezigheid in natuur negatief (1, 3 en 6). De respondenten zijn echter verdeeld over de noodzaak van menselijk ingrijpen in de natuur en de kwetsbaarheid van de natuur. Enerzijds heeft men het idee dat de veerkracht van de natuur niet groot genoeg is en dat hulp is toegestaan (7, 10 en 11). Anderzijds stellen mensen dat de natuur de natuur gelaten moet worden (3 en 9), maar wegbermen moeten wel netjes worden gemaaid (4). Opvallend is verder dat veel mensen de omvang niet cruciaal vinden om een gebied als natuur te zien (2 en 9). Ten opzichte van eerder onderzoek in 1996 en 2001 blijkt een verschuiving van *ecocentrisch* (natuur- of biodiversiteitgerichte) naar *antropocentrisch* (mens- of gebruiksgerichte) opvattingen. Menselijke artefacten, zoals bebouwing en ingrepen in de natuur, zoals het bijvoederen van wilde dieren, worden nu minder problematisch gevonden in de gewenste omgang met natuur. Verder speelt de omvang een minder belangrijke rol om een gebied als natuur te zien.

Opvattingen betreffen ook de waardering van de hoeveelheid natuur (areaal). De bevolking vindt vaker dat er voldoende natuur in de eigen woonomgeving is (69%) dan in heel Nederland (51%). Er blijkt vooral ontevredenheid te bestaan over de beperkte hoeveelheid bos, heide en stadsnatuur in Nederland. Minstens 60% van de Nederlanders vindt dat er hiervan (te) weinig is. Daarentegen vindt minstens 60% dat er in Nederland (meer dan) voldoende akkers en weilanden, meren en plassen, recreatieterreinen, duinen en zandverstuivingen zijn.

Recreatiebeelden

Ook vanuit recreatie zijn er beelden hoe mensen natuur beleven. In Nederland is recreatie een van de belangrijkste functies van natuur. Mensen trekken de natuur in om de dagelijkse beslommingen van zich af te zetten, om op stap te gaan met familie of vrienden, om fysiek bezig te zijn, om rust te vinden of een combinatie hiervan. De natuur kan de context zijn waarin mensen activiteiten

ontplooiën of het doel op zich van de tocht zijn (vogels, bloemen en paddenstoelen zoeken). Onderzoekers noemen hierbij een spectrum aan belevingen variërend van natuur als decor tot en met liefde voor natuur. De recreatiebeelden zijn alleen in de natuurenquête van 2006 gevraagd. Wel heeft Motivaction een representatieve enquête heeft gehouden en zijn uit verschillende niet-representatieve onderzoeken van Alterra de recreatiemotieven voor een bezoek aan een aantal gebieden gesommeerd (Goossen & De Boer, 2008). Uit al deze resultaten blijkt dat de decorfunctie overheerst (Tabel 3.2). Mensen trekken vooral de natuur in om ‘er even tussenuit te zijn’ en ‘voor de gezelligheid’. Slechts een kwart tot een derde bezoekt de natuur om zichzelf of uit interesse voor het gebied. Voor jongeren telt de gezelligheid sterker, voor ouderen de liefde voor de natuur.

Tabel 3.2 Redenen om natuur te bezoeken (verticaal = 100%)

Redenen	Natuurenquête 2006	Motivaction 2006	Alterra 2003-2007
Even ertussenuit, tot rust komen	41	34	30
Voor de gezelligheid, samen met anderen	22	27	25
Liefde voor de natuur	15	15	16
Fysiek actief zijn, sporten, avontuur	12	9	11
Interesse voor gebied	10	14	18
Geen van deze redenen	1	1	

Bron: Natuurenquête: De Bakker *et al.*, 2007; Motivaction & Alterra: Goossen & De Boer, 2008.

Maatschappijbeelden

Mensen met verschillende maatschappijbeelden verschillen in gedrag en in hun visie op de wereld en daarmee op natuur(beleid). Inzicht in deze verschillen, indien significant, maakt het mogelijk het draagvlak voor natuurbeleid te beïnvloeden, bijvoorbeeld door te bepalen met welke communicatie mensen met een bepaald maatschappijbeeld het best te bereiken zijn. Het WIN-model van TNS NIPO onderscheidt bij de ordening van de waardeoriëntaties de eerder genoemde twee dimensies, namelijk of mensen meer op anderen of vooral op zichzelf zijn gericht en of mensen op ontwikkeling of op stilstand zijn gericht. Op grond van deze waardeoriëntaties zijn acht segmenten te onderscheiden (zie De Bakker *et al.*, 2007; Overbeek & Vader, 2008). Wat naar voren komt is dat mensen in de waardesegmenten die zich meer op anderen oriënteren een sterker draagvlak voor natuur en landschap lijken te bieden en meer betrokkenheid voor natuur- en landschaps-(beleid) tonen dan de segmenten die op zichzelf zijn gericht.⁵

4. Draagvlak en betrokkenheid van burgers bij natuurbeleid

Volgens Van Dale is maatschappelijk draagvlak “ondersteuning, goedkeuring door de gemeenschap”. Als burgers bestaand natuurbeleid accepteren, vormt dit een legitimatie voor de overheid om dit beleid ook uit te voeren. Draagvlak kan zich richten op verschillende aspecten van beleid. Aarts & Van Woerkum (1994) maken een onderscheid tussen acceptatie van concrete beleidsmaatregelen, acceptatie van overheidsingrijpen en acceptatie van de bestuurlijke probleemdefinitie die wordt gehanteerd. Mensen kunnen vinden dat de natuur wordt bedreigd, zonder dat de overheid actief moet ingrijpen. En ook als overheidsingrijpen als gerechtvaardigd wordt gezien, kunnen mensen het oneens zijn met concrete maatregelen. In het verleden is het draagvlak vaak vrij statisch, passief, absoluut en vooral bij vastgesteld beleid verkend, waardoor er weinig relatie bleek met de bereidheid om ook een bijdrage te leveren (zie bijvoorbeeld: RLG, 2001). Voor het beïnvloeden van draagvlak is het belangrijk dat natuur dichtbij en makkelijk bereikbaar is, om directe natuurervaringen op te kunnen doen, om sociale cohesie en om zeggenschap over en binding met de omgeving te stimuleren (Filius, 1998). Echter, concrete ervaringen met flora en fauna zullen niet automatisch leiden tot ecologisch bewustzijn van minder in het oog vallende natuur- en milieuprocessen. Deze

⁵ Waarschijnlijk zijn de issues over de bestaande natuur handhaven versus een ontwikkelingsgerichte natuur-strategie voorstaan in een enquête te weinig uitgewerkt en onder de bevolking te weinig bekend om die goed te kunnen onderscheiden.

ervaringen kunnen een dergelijk besef zelfs belemmeren. Als er namelijk op zoveel plekken in Nederland nog zoveel moois aan groen is te beleven, zoals talloze toeristische fiets- en wandelmappen ons met prachtige foto's voorspiegelen, dan kan het gevoel ontstaan dat het wel meevalt met de teloorgang van de natuur (De Bakker & Dagevos, 2006).

Een focus op draagvlak alleen is echter onvoldoende omdat het uitingen van verzet tegen natuurbeleid alleen negatief kan duiden als een gebrek aan draagvlak in plaats van positief, als uitingen van betrokkenheid (Turnhout & Elands, nog te verschijnen). Voor betrokkenheid worden de binding (gehechtheid) met een landschap en de waardering van veranderingen hierin belangrijk geacht (Buijs & De Vries, 2005). De waardering kan zowel positief als negatief zijn en in beide gevallen bijdragen aan een actieve inzet voor natuur en landschap (Overbeek, 2008). Om een beeld te kunnen vormen van het draagvlak voor natuurbeleid, is het van belang om te achterhalen hoe belangrijk burgers aspecten van het nationale natuurbeleid vinden (Tabel 4.1).

Tabel 4.1 Uitspraken over het belang van de Nederlandse natuur (horizontaal = 100%)

Uitspraken	(helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(helemaal) oneens	Weet niet
Alle natuurgebieden moeten toegankelijk zijn voor bezoekers	45	22	32	1
De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud	32	40	11	17
De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	29	36	32	2
Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan natuurontwikkeling	18	35	21	27

Bron: De Bakker *et al.*, 2007

Uit de antwoorden blijkt vooral verdeeldheid. Zo'n 45% is het eens met de stelling dat alle natuurgebieden toegankelijk voor bezoekers moeten zijn, maar een derde is hierop tegen. Een aanzienlijk deel vindt dat natuur zowel geen of juist wel een belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. Lager opgeleiden (t/m LBO-niveau) blijken vaker dan hoger opgeleiden (vanaf HBO-niveau) te vinden dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang en dat alle natuurgebieden voor bezoekers toegankelijk moeten zijn. Daarnaast blijken veel burgers de natuuruitgaven van de rijksoverheid en gemeente niet te weten of te kiezen voor de neutrale reactie 'niet eens, niet oneens'. Een soortgelijk beeld geldt voor het landschapsbeleid (Overbeek & Vader, 2008). Dit roept de vraag op in hoeverre hier bij burgers sprake is van een gebrekkig referentiekader voor natuur- en landschapsbeleid, wat dat inhoudt en een gebrek aan kennis over de uitgaven van de overheid. De verdeeldheid en onwetendheid van burgers over het belang van natuurbeleid, maakt het moeilijk hen aan te spreken op de mogelijke wensen voor zowel gebruiksnatuur als biodiversiteitsnatuur.

In de afgelopen jaren blijkt het percentage burgers dat natuur prioriteit geeft in het rijksoverheidsbeleid fors te zijn gedaald: in 2001 rekende 56% van de burgers natuur tot de prioriteiten top vier, in 2006 is dit percentage slechts 21% (De Bakker *et al.*, 2007). Binnen het natuurbeleid zijn er een aantal onderdelen te traceren. Het rijk (LNV) legt wat betreft uitgaven prioriteit bij het beheer en verwerving van de EHS. Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre zij een aantal maatregelen belangrijk vinden (Tabel 4.2).

Tabel 4.2 Belang van natuurbeleidsmaatregelen

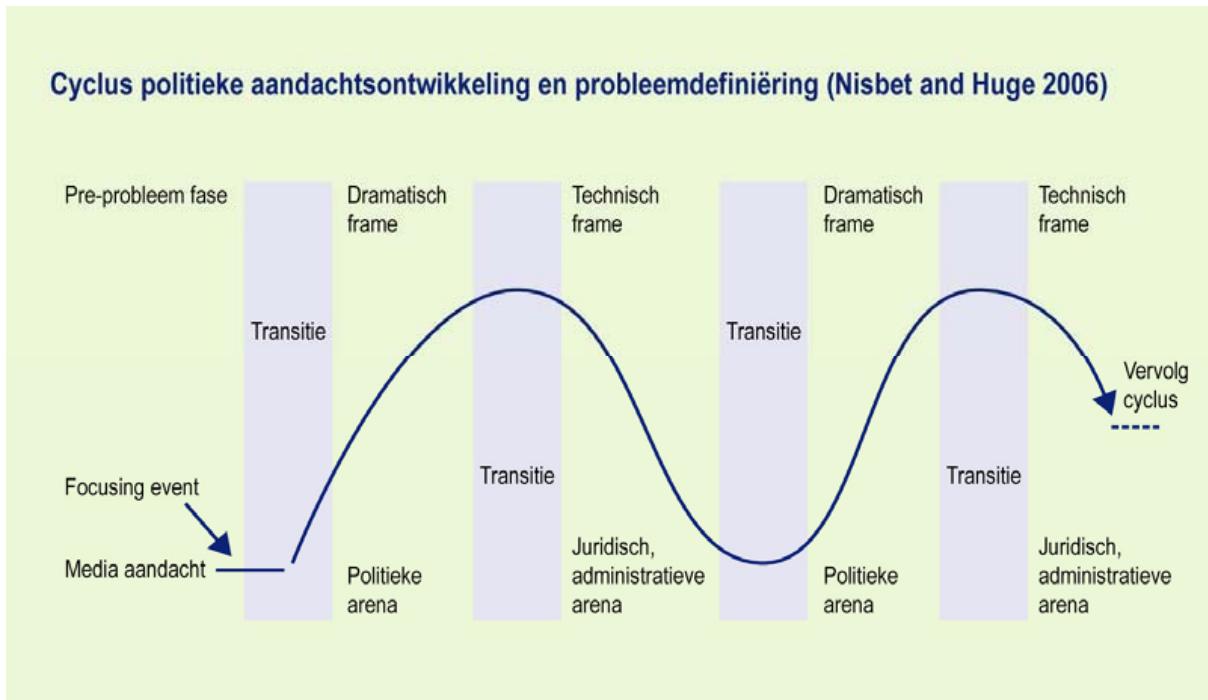
Maatregelen	(Zeer) belangrijk
Beschermen van bestaande natuurgebieden	95%
Natuureducatie op scholen	88%
Beschermen van zeldzame planten, dieren en	87%
Aanleg nieuwe natuurgebieden	77%
Meer natuur in de stad	74%
Meer natuur op het platteland	60%
Meer fiets-, wandel- en ruiterspaden, bankjes,	59%
Natuurgebieden met elkaar verbinden	56%

Bron: De Bakker *et al*, 2007

De respondenten vinden vooral aspecten van biodiversiteitnatuur zoals het beschermen van bestaande natuurgebieden en zeldzame flora en fauna belangrijk. Er is dus wel draagvlak voor biodiversiteitnatuur, zij het passief. Gezien de eerdere verdeeldheid en onwetendheid van burgers over het natuurbeleid, is de kans groot dat veel burgers weinig idee hebben wat er voor nodig is om de gewenste biodiversiteit te realiseren. Verder blijkt natuureducatie op scholen, dat niet specifiek tot biodiversiteit- of gebruiksnatuur kan worden gerekend, hoog op de agenda te staan. Opvallend is ook dat het verbinden van natuurgebieden minder belangrijk wordt geacht, terwijl het natuurbeleid wel veel aandacht aan deze maatregel voor biodiversiteit besteedt⁶. Maatregelen met betrekking tot gebruiksnatuur zoals meer natuur in de stad en meer recreatieve infrastructuur (fiets-, wandel- en ruiterspaden, bankjes) scoren lager dan die voor biodiversiteitnatuur. Lager opgeleiden en jongeren vinden de recreatieve infrastructuur echter belangrijker dan hoger opgeleiden. Ten opzichte van 1996 en 2001 blijkt de bevolking nauwelijks van mening te zijn veranderd over het belang van het beschermen van bestaande natuur en de aanleg van nieuwe natuurgebieden.

Voor de teruglopende aandacht voor natuur in het rijksbeleid biedt het cyclische model van aandachtsontwikkeling en probleemdefiniëring van milieu aanknopingspunten (Breeman & Timmermans, 2008). Dit cyclische model (zie figuur 4.1) start met media-aandacht wanneer er zich een specifiek in het oog springend incident voordoet. Politici kunnen vervolgens het probleem oppikken en dramatiseren. Het gevolg is een *vliegwieleffect* waarin media en politici snel op elkaar reageren en waarbij vaak enkele negatieve aspecten van het incident worden uitvergroot. Vaak wordt daarna het probleem van haar drama ontdaan, doordat juristen of experts een technische benadering in het debat inbrengen. Onderzoekresultaten kunnen daarna weer nieuwe politieke en mediabelangstelling genereren. Media- en politieke aandacht blijken vooral te ontstaan door nieuwe, unieke gebeurtenissen of wanneer de internationale context in Nederland zichtbaar wordt (Breeman & Timmermans, 2008).

⁶ Het is niet bekend in hoeverre het geringere toegekende belang aan deze maatregel samen kan hangen met het feit dat ecoducten vaak dicht bij huis in plaats van in afgesloten natuurgebieden te vinden zijn en dus ook duidelijk wordt wat nodig is om deze te realiseren.



Figuur 4.1 Cyclisch model van aandachtontwikkeling en probleemdefiniëring van milieu aanknopingspunten
Bron: Breeman & Timmermans, 2008

Voor de verminderde prioriteit van natuur in het rijksbeleid lijkt dit model goed bruikbaar, waarbij het debat in de laatste decennia van de vorige eeuw over de opkomst van de EHS, de gewenste omvang van een natuurgebied en het (deels) uitbesteden van natuurbeheer naar private actoren voor een flinke opleving in de aandacht voor het natuurbeleid heeft gezorgd. Ook het uitbrengen van het natuurbeleidsplan *Natuur voor mensen, mensen voor natuur* heeft hieraan bijgedragen.

Zowel milieu als natuur zijn nu in een technische benadering gekomen. De bescherming en het beheer van natuur is in handen gekomen van professionals en het beleid kenmerkt zich sterker door het gebruik van technisch-wetenschappelijk jargon (natuurdoeltypen etc.), afrekenbaarheid, waardoor de alledaagse beleving van *gewone* burgers met betrekking tot natuur meer op de achtergrond raakt. Verder maken of ervaren veel mensen geen strikt onderscheid tussen landschaps-, milieu-, en natuurbeleid.

Een inhoudelijk communicatief natuurbeleidverhaal dat aansluit bij de beleving van mensen zou daarom in plaats van het zoeken naar waarden vanuit de EHS meer bepaald kunnen worden door combinaties van *lagere* en *hogere* natuurmotieven en -ervaringen en waarin de bestaande beleidssegmentering wordt overstegen (De Bakker & Dagevos, 2006). Een mogelijkheid daartoe is ook het particulariseren van natuur, met name het stimuleren van burgerinitiatieven dichtbij huis buiten de wettelijke voorschriften van de EHS en andere natuurgebieden (Overbeek & Lijmbach, 2004). Institutioneel gezien betekent dat een andere werkwijze van de overheid, waarbij meer ruimte is voor het honoreren van lokale wensen, angsten en onzekerheden.

5. Conclusies

1. De (gewenste) bijdrage aan en activiteiten in natuur, zoals het lidmaatschap van een natuurorganisatie, fysieke activiteiten voor natuur, recreatie en een bijdrage aan het natuurbeleid is in het laatste decennium stabiel gebleven.
2. De natuurbeleving van burgers wordt diffuser. Mensen krijgen een bredere opvatting en worden minder selectief in wat ze wel of niet als natuur beschouwen. Over de gewenste

omgang met natuur bestaat verdeeldheid en is de nadruk minder gaan liggen bij maatregelen of ingrepen ten behoeve van biodiversiteitsnatuur. Zowel maatregelen ten faveure van biodiversiteitsnatuur als ten faveure van gebruiksnatuur worden gewenst. Er zijn echter weinig consistente patronen te ontdekken.

3. Over de hoeveelheid natuur in de eigen woonomgeving zijn burgers meer tevreden dan over de natuur in Nederland. Een meerderheid is wel voor uitbreiding van het areaal bos, heide en stadsnatuur.
4. Mensen bezoeken natuur vooral om er even uit te zijn en voor de gezelligheid. Issues als het daadwerkelijk beleven van natuur spelen bij een veel kleinere groep burgers.
5. Prioriteit voor maatregelen ten faveure voor natuur gebeurt vaker bij mensen met een waardepatroon dat niet alleen op zichzelf, maar ook op hun omgeving is gericht.
6. Over het draagvlak voor maatregelen in het natuurbeleid bestaat verdeeldheid onder burgers waar het gaat om de toegankelijkheid van natuurgebieden en de prioriteit van natuur ten opzichte van economische ontwikkeling. Verder zijn veel burgers weinig op de hoogte van het natuurbeleid in hun gemeente en bij de rijksoverheid.
7. Specifieke maatregelen voor het biodiversiteitsbeleid krijgen onverminderd sterke steun, behalve het verbinden van natuurgebieden. Aspecten met betrekking tot de recreatieve infrastructuur worden door lager opgeleiden extra gewaardeerd.
8. Burgers zijn in de loop der jaren minder prioriteit aan natuur in het rijksbeleid gaan geven. Oorzaken hiervoor zijn te vinden in de technische benadering en verwetenschappelijking van met name biodiversiteitsnatuur en de beperkte communicatie over biodiversiteit in de media die aansluit bij de natuurmotieven en ervaringen van burgers.

Kortom: mensen zoeken met een romantisch gevoel de natuur op, maar hebben nauwelijks een idee wat er aan beleid nodig is om natuur te behouden. De verwetenschappelijking van het natuurbeleid leidt tot verdeeldheid en onwetendheid onder burgers over het belang ervan. Een aanbeveling is om in de communicatie natuurmotieven van burgers en hun ervaringen met biodiversiteit en gebruik vaker met elkaar te combineren in plaats van ze los te schakelen door nieuwe waarden vanuit de EHS op de voorgrond te plaatsen.

3. Opinieonderzoek

1. Resultaten kwantitatief onderzoek

In februari en maart 2009 onderzocht Schuttelaar & Partners in opdracht van het Ministerie van LNV de mening van consumenten over natuur en de beleving van consumenten over natuur. In totaal zijn 462 consumenten ondervraagd. Het onderzoek bestaat uit 3 delen. In het eerste deel staan algemene zaken als de definitie van natuur en natuurbeleving centraal. In het tweede deel ligt de nadruk op de rolverdeling. Tot slot komen de verwachtingen ten aanzien van de toekomst van natuur aan bod en enkele stellingen.

1.1 Het begrip 'natuur'

Voorafgaand aan het onderzoek is geen definitie of omschrijving gegeven van het begrip natuur. Bij de beantwoording van de vragen over natuur diende de consument uit te gaan van wat de consument zelf interpreteert als natuur.

Natuur is een bekend begrip bij de consument, maar het begrip wordt vaak zeer divers opgevat: van weiland tot Waddenzee, van koeien in de wei tot vissen in de vijver. In deze peiling is een aantal uiteenlopende natuurbegrippen voorgelegd aan de consumenten met het verzoek aan te geven in hoeverre men het genoemde begrip als natuur beschouwt. Er zijn in totaal 10 begrippen getoetst op het wél of géén natuur zijn. Het betroffen de begrippen:

- De Waddenzee
- Moerassen
- Strand en Duinen
- Maisvelden
- Koeien in de wei
- Stadsparken
- De Hoge Veluwe
- Onkruid tussen de tegels
- Een nestkast in de achtertuin
- Vissen in de vijver

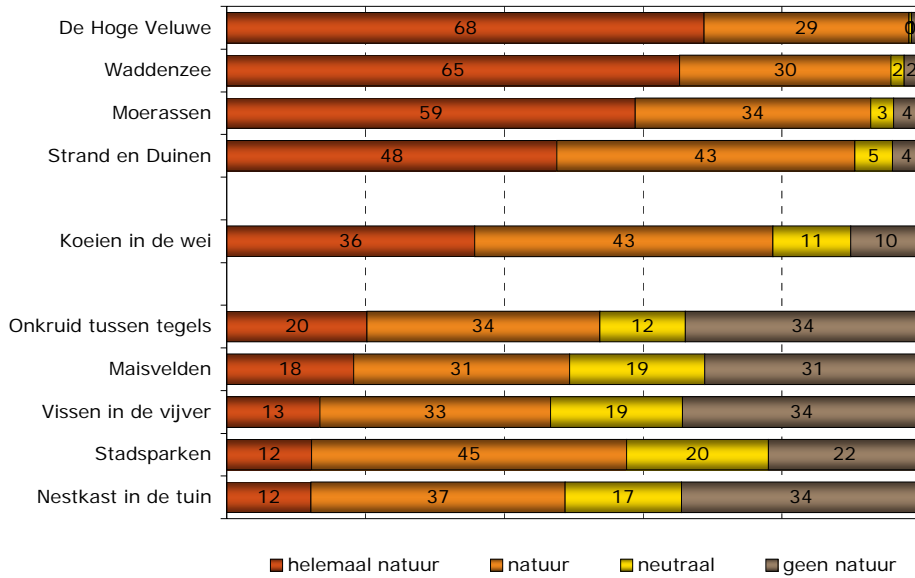
Meest 'natuur'

Men lijkt de voorgelegde natuur- begrippen te verdelen in grofweg twee groepen. De eerste groep bestaat uit Nederlandse natuurgebieden die (ogenschijnlijk) oorspronkelijk en min of meer onaangeroerd lijken. Naar de beoordeling van de consumenten (gemiddeld 94%) zijn deze gebieden het 'meest' natuur. Binnen deze groep vallen de Hoge Veluwe (95%), de Waddenzee (95%), de moerassen (93%) en het strand en de duinen (91%).

Minst 'natuur'

De tweede groep bestaat uit de gebieden en 'natuur'-objecten waar mensen betrokken zijn geweest bij de inrichting of aanleg. Binnen deze groep vallen het onkruid tussen de tegels (54%), de maisvelden (49%), de vissen in de vijver (46%), de stadsparken (57%) en de nestkasten achter in de eigen tuin (49%). Slechts de helft van de consumenten beschouwt deze genoemde begrippen natuur, 31% doet dat absoluut niet.

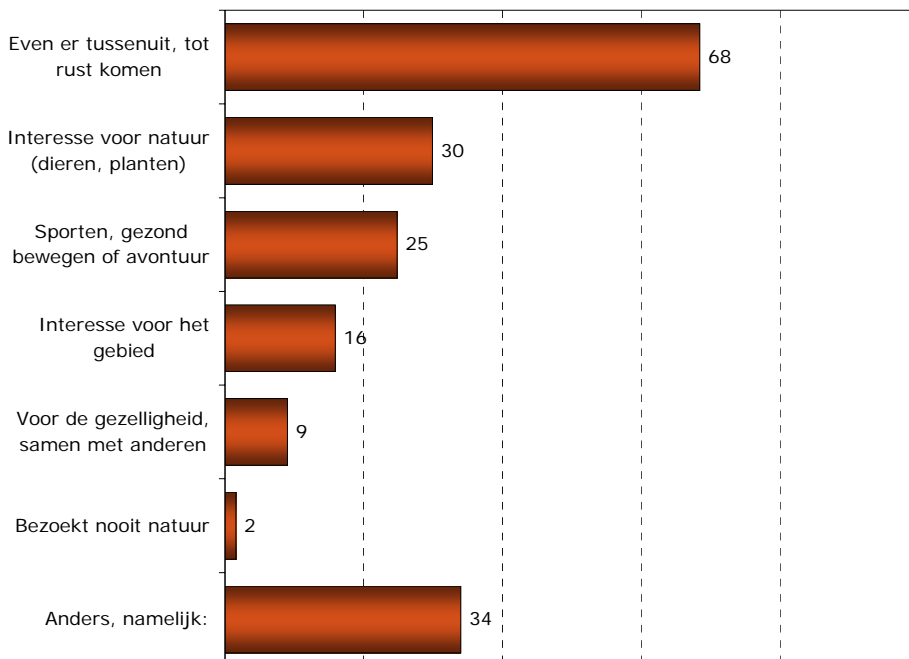
Het begrip 'koeien in de wei' valt een beetje tussen de beide groepen in; 79% beschouwt de koeien in de wei wel onderdeel van de natuur, 11% vindt deze koeien noch natuur, noch geen natuur en 10% vindt dit absoluut geen natuur.



Figuur 1.1 Natuurassociaties (%)
Bron: Stratus marktonderzoek bv

1.2 Natuurbeleving

Bijna iedere consument maakt in meer of mindere mate gebruik van natuur. Slechts 2% geeft aan nooit gebruik te maken van de natuur. Er worden door de consumenten verschillende redenen genoemd om de natuur te bezoeken; de consumenten noemen gemiddeld 1,8 redenen. De natuur wordt door de consumenten vooral gebruikt om 'tot rust te komen'; men is er dan 'even tussen uit' (68%). 46% bezoekt de 'natuur' omdat men geïnteresseerd is in het gebied (16%) of in de aanwezige dieren en planten (30%). Een kwart sport in de natuur. 34% noemt nog naast ontspanning, interesse en sport nog aanvullende redenen. Kinderen, honden (uitlaten) en frisse lucht worden veel genoemd. Een volledig overzicht van deze antwoorden is terug te vinden in de bijlagen.



Figuur 1.2 Redenen om de natuur te bezoeken (%)
Bron: Stratus marktonderzoek bv

1.3 Natuurbeleid

Houding van de consument

Aan de hand van een 7-tal stellingen heeft de consument kunnen aangeven wat men vindt van 'natuur'. In deze stellingen wordt steeds het belang van natuur afgezet tegen verantwoordelijkheden, economische belangen en natuurbeleid. De consument is gevraagd per stelling aan te geven in welke mate men het eens is met de stelling. In dit blok zijn de volgende stellingen voorgelegd:

- Het bouwen van huizen en wegen kan goed samengaan met natuur
- Zorg voor natuur is een taak voor iedereen
- Het is beter de natuur te beschermen in het buitenland dan in Nederland
- De regels voor natuurbescherming zijn in Nederland veel te streng
- Achteruitgang van natuur kunnen we in Nederland niet tegenhouden
- Natuur zit te veel achter hekken met bordjes 'verboden toegang' erop
- Ook tijdens een economische crisis kan de natuur soms belangrijker zijn dan de economie.

Verantwoordelijkheden

Nagenoeg alle consumenten zijn van mening dat iedereen een verantwoordelijkheid heeft in de zorg voor de natuur; ruim de helft (55%) is het daar helemaal mee eens en nog eens 43% is het daar mee eens.

Economische belangen

Meer dan de helft van alle consumenten is van mening dat economische belangen niet altijd zwaarder wegen dan de belangen van natuurbeheer. Zelfs tijdens een economische crisis kan de natuur soms belangrijker zijn dan de economie (60%). Ook vindt 60% dat het bouwen van huizen en wegen niet goed samengaan met de natuur.

Natuurbeleid

Een ruime meerderheid van de consumenten is voor een actief natuurbeleid. Ruim tweederde is het er mee eens dat delen van de natuur te veel achter hekken zitten. Ruim 80% geeft aan dat de regelgeving zeker niet te streng is. Driekwart geeft aan dat 'wij' iets kunnen doen aan de achteruitgang van natuur. Tot slot is 93% van mening dat natuur ook in Nederland beschermd moet worden en niet alleen in het buitenland.



Figuur 1.3 Houding consument aan de hand van stellingen (% (helemaal) mee eens)
Bron: Stratus marktonderzoek bv

1.4 Keuzes maken

Wat vindt de consument belangrijk als het gaat om natuur en natuurbeleving? En kan men keuzes maken op dit terrein? De consumenten zijn drie relevante vraagstukken voorgelegd. Per vraagstuk

zijn steeds twee mogelijkheden genoemd hoe om te gaan met de natuur. Men is gevraagd te kiezen voor de mogelijkheid die men zelf het belangrijkste vindt. Men kon zich ook onthouden van een keuze.

Vraagstuk 1

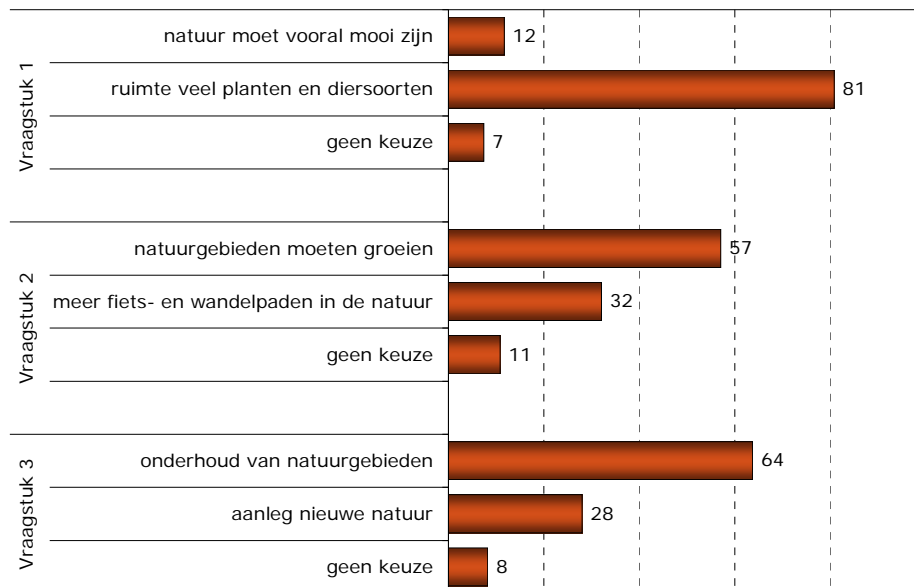
Bij dit eerste vraagstuk dient de consument te kiezen tussen enerzijds ‘de natuur moet vooral mooi zijn’ en anderzijds ‘de natuur moet ruimte geven aan veel planten en diersoorten’. Een ruime meerderheid (81%) kiest voor ruimte voor planten en diersoorten. Ongeveer een achtste kiest voor mooi zijn en 7% kan niet kiezen.

Vraagstuk 2

Het tweede vraagstuk gaat tussen ‘de groei van natuurgebieden’ of ‘meer fiets- en wandelpaden door de natuurgebieden’. Vraagstuk 2 lijkt iets lastiger dan vraagstuk 1; 11% kan geen keuze maken. Een lichte meerderheid (57%) kiest voor de groei van de natuurgebieden, een derde wil liever meer recreatiemogelijkheden.

Vraagstuk 3

Het derde vraagstuk in dit blok is een keuze tussen ‘het onderhoud van natuur-gebieden om soorten te beschermen’ en ‘de aanleg van nieuwe natuur’. Bijna tweederde kiest voor het onderhoud om soorten te beschermen, 28% kiest nieuwe natuur en 8% kan geen keuze maken.



Figuur 1.4 Beleidskeuzes (%)

Bron: Stratus marktonderzoek bv

1.5 Belang maatregelen huidige natuurbeleid

Er zijn verschillende beleidslijnen die gevolgd kunnen worden als het gaat om het beheer en onderhoud van de Nederlandse natuur. Verschillende beleidslijnen resulteren in verschillende maatregelen.

De consumenten zijn 8 mogelijke maatregelen voorgelegd met het verzoek aan te geven in welke mate zij de genoemde maatregelen belangrijk vinden als het gaat om onderhoud en beheer van natuur. De volgende maatregelen zijn voorgelegd:

- Aanleg van nieuwe natuurgebieden
- Aanleg van ecoducten en verbindingen tussen natuurgebieden
- Beschermen van zeldzame planten en dieren
- Beschermen van bijzondere landschappen

- Meer paden, bankjes en picknicktafels
- Meer mogelijkheden om te sporten, meer restaurants en hotels in de natuur
- Meer mogelijkheden om te wonen in de natuur
- Meer natuur in en om de stad (bijvoorbeeld parken en plantsoenen)

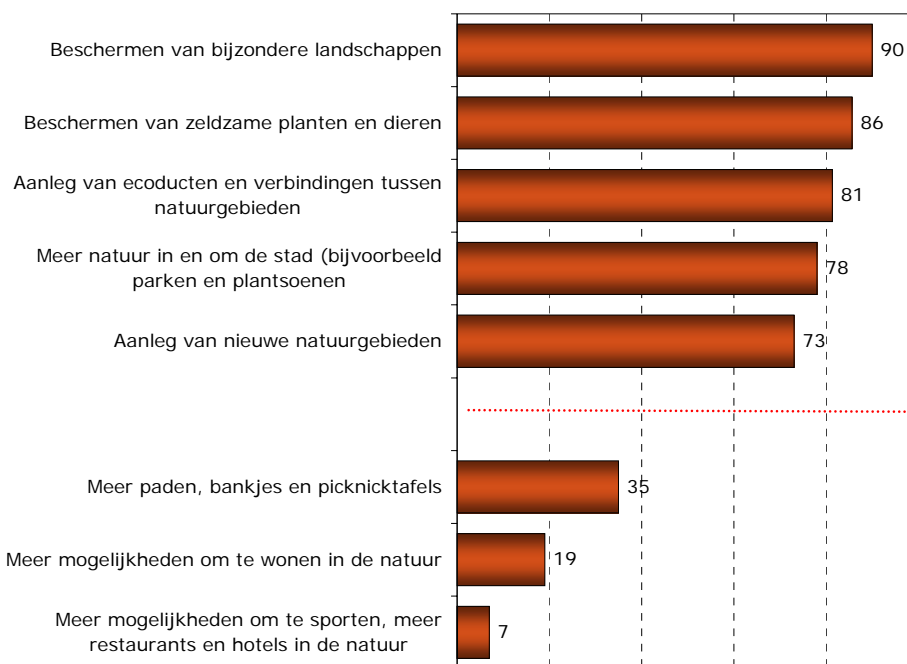
Een aantal van deze maatregelen heeft direct betrekking op behoud en ontwikkeling van de natuurgebieden, andere maatregelen zijn met name gericht op de ontwikkeling en stimulering van recreatie in en betrokkenheid bij de natuur.

1.6 Behoud en ontwikkeling

De consumenten vinden het beschermen van landschappen (90%) en zeldzame planten en dieren (86%) het meest belangrijk. Aanleg van ecoducten en verbindingen tussen diverse natuurgebieden spelen daar een belangrijke rol bij (81%). Daarnaast vindt men het belangrijk dat de oppervlakte van Nederlandse natuur wordt vergroot. Men wil méér natuur in en om de stad (78%) en nieuwe natuurgebieden (73%).

1.7 Recreatie

Maatregelen die mogelijk zouden leiden tot meer recreatie in de natuurgebieden en meer betrokkenheid bij de natuur, worden als minder belangrijk ervaren. Een derde vindt het belangrijk dat er meer paden, bankjes en picknicktafels in de natuurgebieden komen. Een op vijf wil graag meer mogelijkheden om te wonen in de natuur. Slechts 7% hecht er waarde aan dat er meer mogelijkheden komen om te sporten, meer restaurants en hotels in de natuur.

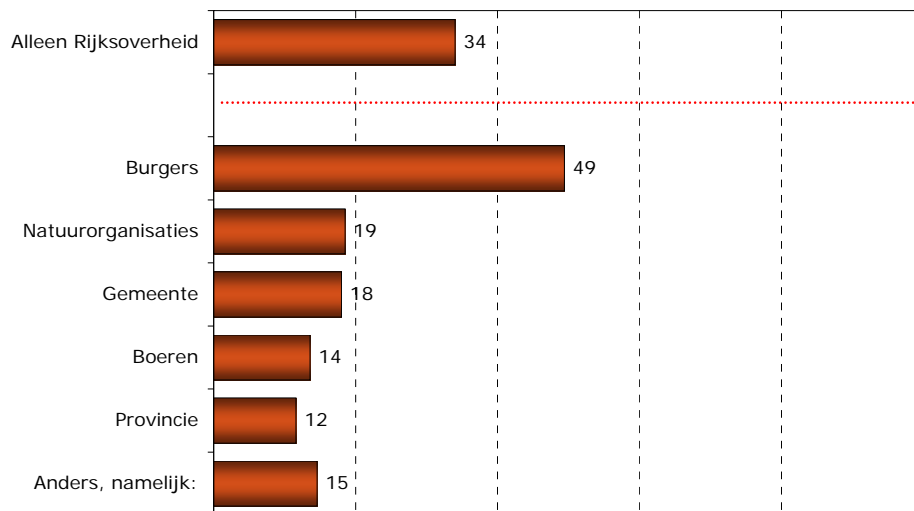


Figuur 2.3 Maatregelen ter verbetering huidige beleid (%)

Bron: Stratus marktonderzoek bv

2. Verantwoordelijkheid voor het natuuronderhoud

Een derde van de consumenten is van mening dat de rijksoverheid de enige is die de natuur goed kan onderhouden. Twee derde van de consumenten vindt dat er naast de rijksoverheid nog andere actoren zijn die medeverantwoordelijk zijn voor de zorg voor de natuur. Opvallend hierbij is dat ongeveer de helft vindt dat de burgers zelf ook een rol spelen in het onderhoud. Gemiddeld 19% wijst naar maatschappelijke actoren zoals de natuurorganisaties en 18% noemt de lokale overheid. Boeren en provincies worden door respectievelijk 14% en 12% genoemd.

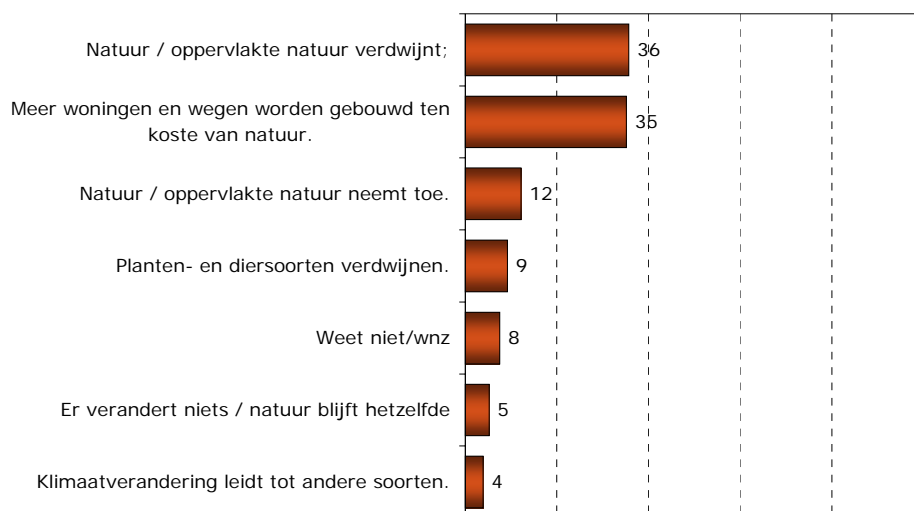


Figuur 2.1 Verantwoordelijk voor onderhoud van natuur (%); basis n = 462
Bron: Stratus marktonderzoek bv

3. Toekomstig natuurbeleid

3.1 in grote lijnen

Een ruime meerderheid van de consumenten (95%) verwacht dat er de komende 25 jaar wel iets gaat veranderen in de Nederlandse natuur. Men is gevraagd een beeld te schetsen van de verwachte veranderingen. 36% verwacht dat de natuuroppervlakte gaat verdwijnen en nog eens 35% vermoedt dat er meer woningen en wegen worden gebouwd ten koste van natuur. Ook geeft men aan dat planten en diersoorten zullen verdwijnen (9%). Een op de acht is optimistischer gestemd over de toekomst van de Nederlandse natuur. Men vermoedt dat de komende 25 jaar er meer natuuroppervlakte bij komt. 5% geeft aan dat de natuur hetzelfde blijft. 5% geeft aan dat de natuur hetzelfde blijft. 5% geeft aan dat de natuur hetzelfde blijft.



Figuur 3.1 Veranderingen komende 25 jaar (%)
Bron: Stratus marktonderzoek bv

3.2 Meer specifiek

Naast de eerder genoemde ontwikkelingen hebben 169 consumenten nog (aanvullende) andere ontwikkelingen genoemd. Deze genoemde ontwikkelingen zijn gebundeld op basis van de mate waarin deze ontwikkelingen als positief of negatief worden gezien. Circa 5% (23 consumenten) verwacht zeer positieve ontwikkelingen. De belangrijkste zaken die genoemd worden zijn waardering en respect voor de natuur genoemd, het toenemen van de diversiteit, meer investeringen in natuur en een beperktere toegankelijkheid van natuur.

3.3 Positieve, neutrale en negatieve ontwikkelingen

Bijna 8% noemt een aantal 'gewone' positieve ontwikkelingen. De belangrijkste zijn: bewustzijn, waardering voor de natuur en een betere verbinding tussen natuurgebieden. 13 consumenten noemen ontwikkelingen die zijzelf als 'neutraal' bestempelen, zoals het drukker worden van natuur door recreatie. 8% noemt negatieve ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen hebben met name betrekking op het verdwijnen van (vrij toegankelijke) natuuroppervlakte. 7% noemt zeer negatieve gevolgen. Veel genoemd worden vervuiling en drukke natuurgebieden.

3.4 Het beleid van de burger

De consumenten is tot slot gevraagd aan te geven welk beleid zij zouden voeren, wanneer zij het voor het zeggen zouden hebben. De meesten hebben hierop een antwoord gegeven. De antwoorden zijn erg divers van karakter. Toch kunnen we vier beleidslijnen onderscheiden:

1. *Educatie; tijd en budget om burgers te informeren en betrekken bij natuur(beleid);*
2. *Vergroten natuuroppervlakte; meer natuurgebieden, vergroten huidige gebieden;*
3. *Behouden van de huidige natuur(oppervlakte);*
4. *Strenger toezicht; hogere boetes bij vervuiling.*

Verantwoording

Het onderzoek van Schuttelaar & Partners is uitgevoerd door Stratus Marktonderzoek door middel van telefonische ondervraging. De steekproef bestaat uit 462 consumenten van 18 jaar of ouder. De herwogen steekproef komt qua leeftijd, opleiding, etniciteit en sexe overeen met de Nederlandse bevolking.

4. Consumentenpaneldiscussies

Consumentenpaneldiscussies

1. Inleiding

In samenwerking met het Ministerie van LNV heeft Schuttelaar & Partners drie consumentenpanels georganiseerd. Onderwerp van de bijeenkomsten was Natuur. Dit is een impressieverslag van de consumentenpanels. Doel van het onderzoek was vast te stellen welke beelden er bestaan bij natuur onder consumenten en welke zaken mensen belangrijk vinden voor de inrichting van Natuur.

1.1 Deelnemers

In totaal namen, gespreid over 3 avonden, 30 consumenten deel aan de panels. In overleg met het kernteam is gekozen voor een wisselende samenstelling van de panels. De panels vonden plaats in achtereenvolgens Zwolle, Den Bosch en Amersfoort. Voor de samenstelling is gekozen voor twee gemengde groepen met een gelijke verdeling voor leeftijd, geslacht en opleidingsniveau, en een groep met jongeren:

- Gemengde groep
- Jongeren (20 t/m 30 jaar)
- Gemengde groep

De drie panels vonden 's avonds plaats. Bij de werving is in algemene termen verteld dat de panels over natuur zouden gaan.

1.2 Stramien bijeenkomsten

De drie bijeenkomsten werden volgens het zelfde stramien geleid. Er werd nadrukkelijk naar de mening van de aanwezigen gevraagd. De belangrijkste onderwerpen die aan de orde kwamen:

- Natuurbeelden
- Prioriteiten ten aanzien van natuur
- Verbindingen in natuurbeleid
- Rolverdeling en eigen rol consument

2. Resultaten paneldiscussies

2.1 Natuurbeelden

Aan het begin van de panels werd de consumenten gevraagd naar hun beelden bij natuur; wat is natuur en wanneer noemt met iets natuur? Daarnaast werd ingegaan op de zaken die mensen belangrijk vinden aan natuur.

De natuurbeelden lopen sterk uiteen. Sommigen beschouwen alleen planten en dieren als natuur (dus ook een plant in de vensterbank), waar anderen bij natuur vooral denken aan iets 'wilds'. De belangrijkste associaties zijn zaken als bossen, parken en de Veluwe, maar ook meren en rivieren. Naast natuur in natuurgebieden en bossen, noemen veel mensen ook boerderijen als onderdeel van de natuur. Daarbij is zijn begrippen als *natuurlijkheid* en *wilde natuur* belangrijke gevoelsmatige associaties bij wat mensen onder natuur verstaan. Natuur moet vooral niet te veel de indruk wekken aangelegd te zijn.

“Als alle bomen netjes op twee meter van elkaar staan vind ik het geen natuur, het moet meer rommelig zijn, dat is natuur”

Die mening kwam het sterkst naar voren in de groep jongeren. In die groep werd ook het onderscheid tussen *groen* en *natuur* gemaakt. Hoewel zij als enige een expliciet onderscheid maakten, was het niet zo dat daarbij ook meer belang werd toegekend aan wat men onder natuur verstaat. Groen is voor de jongeren, net als voor de andere groepen een belangrijk aspect in de

directe leefomgeving. In alle groepen bestond wel het beeld dat ‘echte’ natuur vooral buiten de stad te vinden is.

2.2 Gebruik

Na de inventarisatie van de beelden die men bij natuur heeft werd ingegaan op het gebruik en bezoek van natuur. Vrijwel iedereen bezoekt regelmatig de natuur. De belangrijkste reden om de natuur te bezoeken is om te wandelen, te sporten, voor de rust en om te ontsnappen aan de drukte van het dagelijks leven.

*“Als je in de natuur bent, ben je even in een andere wereld.
Je laadt echt weer helemaal op en kan de drukte op het werk beter aan”*

Een veelgehoord tijdverdrijf was mountainbiken, liefst buiten de paden. Wat opviel was dat vrijwel niemand de natuur als sociale functie/ontmoetingsplaats benoemde. Mensen gaven niet spontaan aan dat ze vaak samen met anderen de natuur bezoeken. Ook de mensen met kinderen legden daar geen bijzondere nadruk op. Slechts een enkeling gaf aan nauwelijks in de natuur te komen, met als belangrijkste reden dat men de vrije tijd liever anders besteedt.

2.3 Wat vindt men belangrijk

Tijdens de gesprekken werd geïnterviewd wat mensen belangrijk vinden aan natuur. Aspecten die genoemd werden waren rust, ruimte, maar ook de bereikbaarheid en de nabijheid van natuur. Mensen noemden spontaan veel abstracte begrippen zoals ‘genieten’ en ‘ontspanning’. Het bezoeken van natuur heeft te maken met een bepaalde ervaring die mensen zoeken. Dat aspect zien mensen als een unieke kwaliteit van natuur en een belangrijke toegevoegde waarde van natuur. Mede daarom vindt men natuur verder weg van de directe woonomgeving van belang.

*“Met natuur in de buurt is het wel lekker opstaan,
maar echt genieten dat doe je toch verder weg”*

Het bleek tijdens alle bijeenkomsten dat men veelal op een abstract niveau natuurbeelden en –wensen heeft, maar moeite heeft met het maken van een concrete vertaling op het gebied van inrichting of maatregelen voor natuur. Men vond het erg moeilijk de eigen wensen en behoeftes in concrete termen onder woorden te brengen.

2.4 Verbindingen maken

Na het eerste gedeelte van de panels waarin mensen de gelegenheid kregen om spontaan te praten over natuur, natuurbeelden en wat mensen belangrijk vinden aan natuur, werden enkele dilemma’s voorgelegd. Aan de hand van vier aspecten van natuur werd men gevraagd na te denken over de mogelijke spanningen en verbindingen in de keuzes die ten aanzien van natuur gemaakt kunnen worden. Dit waren de volgende onderwerpen:

- Biodiversiteitsnatuur
- Gebruiksnatuur
- Natuur dicht bij (in de directe woonomgeving)
- Natuur ver weg (natuurgebieden buiten bewoonde gebieden)

In het eerste gedeelte van de discussie kwam bij alle groepen duidelijk naar voren dat men het belangrijk vindt dat natuur toegankelijk en bereikbaar is, maar ook dat die natuur ‘wild’ en slechts in beperkte mate ‘aangelegd’ is. De consumenten werd gevraagd de keuzes te benaderen als dilemma’s, ze moesten kiezen tussen: biodiversiteitsnatuur en gebruiksnatuur enerzijds, en natuur dichtbij en natuur ver weg anderzijds.

Uit die discussies kwam duidelijk naar voren dat mensen vooral geïnteresseerd zijn in de verbindingen tussen die aspecten. Zij zien bij voorkeur niet dat het een het ander uitsluit. Zo is bereikbaarheid en toegankelijkheid zeer belangrijk, sommigen gaan zelfs zo ver te zeggen dat dat een basisvoorwaarde zou moeten zijn.

*“Wat is het nut van een natuurgebied als ik er niet in mag?
Dan heb je er toch niks aan?”*

Tegelijkertijd geeft men aan dat op het moment dat men natuur bezoekt wel degelijk van groot belang is dat de natuur ‘natuurlijk’ is, en dat ook de flora en fauna aansluiten op het beeld dat mensen hebben van wilde natuur. Hierbij is opvallend dat deze beelden niet erg gedetailleerd zijn. Het kennisniveau van de meeste mensen over ‘natuur’ is vrij laag. Zo zijn veel van de consumenten van mening dat het niet nodig is om regels te stellen voor bijvoorbeeld het gebruik van natuur buiten de daarvoor aangelegde paden. De schade die mogelijk toegebracht wordt aan natuur door de aanwezigheid van mensen wordt gezien als iets dat zich vanzelf weer zal herstellen.

*“Natuurlijk maak ik de natuur stuk als ik ga mountainbiken in het bos,
maar dat groeit toch allemaal wel weer terug. De natuur herstelt zich gewoon”*

Opvallend hierbij is dat veel mensen niet in termen van bedreigingen denken. Het aspect biodiversiteit (hoewel niet onder die naam bekend) wordt veelal als vanzelfsprekend ervaren. Dit kan voor een deel ook verklaard worden door een gebrek aan kennis. Wanneer mensen in de natuur rondlopen zijn ze in mindere mate bezig met het observeren van hun omgeving. Fluitende vogels en ritselende bladeren zijn belangrijk, maar veel specifiekere dingen worden niet opgemerkt. Ze komen er vooral om tot rust te komen.

Naast de afwegingen over biodiversiteit en gebruiksnatuur werd de deelnemers gevraagd hun mening te geven over het belang van natuur in de woon/leefomgeving en natuur(gebieden) verder weg. Uit de discussies kwam zeer nadrukkelijk naar voren dat mensen veel waarde hechten aan natuur in hun directe omgeving. Zelfs als dit slechts een groenstrook is waar mensen hun hond kunnen uitlaten, geven mensen aan dat ze het behoud van die natuur/groen erg belangrijk vinden.

Natuur verder weg vervult ook een functie, maar die is meer incidenteel. Mensen bezoeken de natuur verder weg met name als die een speciale onderscheidende kwaliteit heeft ten opzichte van de natuur dichtbij. Bijvoorbeeld om lange wandel- of fietstochten te kunnen maken in een uitgestrekt natuurgebieden of om naar het strand te gaan om van de zon te genieten. Ook daarbij blijft bereikbaarheid een belangrijk thema. Opvallend genoeg waren de mensen in de panels zich bewust van het feit dat het voor hen als bewoners van kleinere steden makkelijker zou zijn om natuur te bezoeken dan bewoners van de ‘grote 4’.

3. Rolverdeling

Nadat de beelden over natuur en de verbanden tussen de verschillende aandachtsgebieden besproken werden, kwam de rolverdeling rondom natuurbeleid ter sprake. Welke partijen hebben verantwoordelijkheid en wie bepalen, of zouden moeten bepalen, wat er met natuur gebeurt. Een van de meest duidelijke observaties was de beperkte kennis die mensen hebben van de partijen die een rol spelen bij natuur en natuurbeleid. Partijen die genoemd werden waren gemeenten, projectontwikkelaars, en sommigen noemden partijen als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Wat die partijen precies doen is niet of nauwelijks bekend bij deelnemers.

Gevraagd naar wie verantwoordelijk is voor natuur was de basisreactie van alle deelnemers dat mensen zelf de eerste verantwoordelijkheid dragen voor natuur. Wanneer hierop werd doorgevraagd bleek dit vooral te maken te hebben met de verantwoordelijkheid die men zichzelf toedicht om de natuur niet te vervuilen.

*“We moeten allemaal zorgen dat we geen blikjes in het bos achterlaten
en onze rotzooi netjes opruimen”*

Wanneer gevraagd werd naar andere rollen zoals beheer, behoud en ontwikkeling van natuur kwamen twee zaken erg duidelijk naar voren. Ten eerste hebben mensen een zeer beperkt beeld van het feit dat er (ongeacht door wie) bewuste keuzes gemaakt worden ten aanzien van natuur. Ten tweede ziet men voor zichzelf geen (pro)actieve rol; degenen die ervoor moeten zorgen dat natuur goed wordt ingericht zijn overheden zoals gemeenten en provincies.

Opvallend genoeg werd de Rijksoverheid hierbij nauwelijks genoemd. Desgevraagd vond men het in Zwolle en Den Bosch erg moeilijk om te benoemen wat het Ministerie van LNV doet aan natuurbeleid. Na enig doorvragen bleken men te denken dat het ministerie vooral de plannen van anderen uitvoert. In Amersfoort had men een beter beeld: de Rijksoverheid stelt kaders en ziet toe op de uitvoering, terwijl andere partijen de uitvoering doen. Mogelijk is dit te verklaren door het feit dat in die groep twee personen actief waren (geweest) in de lokale politiek.

4. Suggesties

Vanuit de groepen kwamen enkele belangrijke aanvullingen op de besproken thema's. Men gaf aan dat kennis over natuur een belangrijke voorwaarde is voor behoud en gebruik ervan. Daarom pleitte iedere groep voor goede aandacht voor natuureducatie op scholen. Men ervaart een sterk verschil met de manier waarop natuur in hun eigen jeugd op scholen werd behandeld. Volgens de deelnemers is de huidige generatie steeds meer verwijderd van de natuur en leidt het gebrek aan kennis tot een andere manier van omgaan met de natuur. En daarmee de waarde die aan natuur wordt toegekend.

“Als kinderen tegenwoordig iets over natuur willen leren, moeten ze daarvoor naar een speciaal kenniscentrum, dat is toch eigenlijk de wereld op zijn kop?”

Naast educatie gaven de deelnemers aan dat het wat hen betreft erg belangrijk is dat LNV zichtbaarder is in het beleid. Mensen willen graag weten wat het ministerie doet en waarom dat gebeurt. Het uitleggen van beleid en de motivatie die achter beleidskeuzes zit, kan leiden tot meer kennis en begrip. Bijvoorbeeld door middel van nieuwsbrieven of publiekscampagnes. Daarnaast vindt men het belangrijk dat op lokaal niveau naar burgers wordt geluisterd.

5. Verschillen tussen groepen en steden

Het onderscheid tussen de verschillende panels was op een paar punten goed te merken. Allereerst de verschillen tussen de jongeren en de andere, gemengde groepen. Dit verschil manifesteerde zich met name op het gebied van kennis. De jongeren hadden beduidend minder kennis over natuur en de verschillende dilemma's en afwegingen die actueel zijn. Voor hen is 'natuur gewoon natuur' en voor veel van de besproken onderwerpen was het de eerste keer dat zij er echt over nadachten. In de groep jongeren was de mening over gebruiksnatuur ook het meest uitgesproken. De jongeren vonden vooral dat het nut van natuur wordt bepaald door de mate waarin zij er zelf gebruik van kunnen maken.

De verschillen tussen de steden waarin de panels plaatsvonden waren niet groot. Het belangrijkste verschil was de manier waarop de mensen in Zwolle over biodiversiteit en het natuurlijke herstelvermogen van de natuur praatten. Voor die groep leek de natuur het meest 'vanzelfsprekend' te zijn. Zij stonden het minst stil bij mogelijke bedreigingen of dilemma's met betrekking tot natuur. Tussen de groepen uit Amersfoort en Den Bosch waren, behalve de hierboven beschreven verschillen geen belangrijke zaken te onderscheiden.

6. Observaties

- Mensen vinden natuur erg belangrijk, zowel in de directe woonomgeving als verder weg. Natuur vervult een functie om aan de drukte en hectiek van het dagelijks leven te ontsnappen. Het biedt rust en ruimte.
- Het is (bijna) een voorwaarde dat natuur toegankelijk is. Wanneer natuur niet toegankelijk genoeg is, vertegenwoordigt het voor veel mensen niet dezelfde waarde.
- Veel mensen zien niet noodzakelijk een dilemma tussen biodiversiteit en gebruiksnatuur of natuur dicht bij en natuur ver weg. In een ideale situatie zijn deze aspecten met elkaar verbonden.
- Er is relatief weinig kennis bij mensen over natuur en met name natuurbeleid. Men is zich nauwelijks bewust van het feit dat er ten aanzien van natuur bewuste keuzes gemaakt worden.
- Mensen noemen spontaan dat er meer gedaan zou moeten worden aan educatie. Wanneer er meer kennis over natuur is, zal volgens hen ook de betrokkenheid bij natuur groter zijn
- Het ministerie van LNV mag van de mensen meer zichtbaar zijn in hun beleid. Mensen hebben geen beeld van wat het ministerie doet en willen dat wel graag weten.

Referenties

Aarts, M.N.C. & C.M.J. Van Woerkum (1994): De integratie van communicatie en overheidsbeleid. *Beleid & Maatschappij* 6: 10-321.

Breeman, G.E. & A. Timmermans (2008): *Politieke aandacht voor milieubeleid. Een onderzoek naar maatschappelijke dynamiek, politieke agendavorming en prioriteiten in het Nederlandse milieubeleid*. Wageningen: WOt Natuur & Milieu, Rapport 77.

Buijs, A.E. & C.M. Volker (1997), *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*, Wageningen: Staring Centrum.

Buijs, A. E. & S. de Vries (2005): *Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen; Literatuurstudie en opzet voor empirisch onderzoek*. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Planbureau-rapport 25.

Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries (2006), *Een andere kijk op groen. Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren*. Wageningen: MNP, WOt Natuur & Milieu, Rapport 24.

De Bakker, E. de & H. Dagevos (2006): *Op weg naar een nieuw natuurverhaal*. Den Haag: LEI Wageningen UR. Rapport 7.06.08.

De Bakker, H.C.M., C.S.A. van Koppen & J. Vader (2007): *Het groene hart van burgers. Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. Wageningen: WOt Natuur & Milieu, Rapport 47.

De Boer, T.A. & R. Schulting (2002) *Zorgen voor natuur. Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001*, Wageningen: Alterra.

Filius, P. (1998). Het belang van de context. In: Volker, C.M., Buijs, A.E., Filius, P., Van den Eeden, N. & Oosterveld, H.J.W. (Eds.) *Draagvlak voor de natuur: beelden, context en instrumenten*, Instituut voor Bos- en natuuronderzoek, Landbouw-Economisch Instituut en Staring Centrum.

Goossen, C.M. & T.A. de Boer (2006): *Houding en wensen van bewoners ten aanzien van het begrip Nationaal Landschap*. Wageningen: Alterra Wageningen UR. Rapport 1306.

Goossen, C.M. & T.A. de Boer (2008) *Recreatiemotieven en belevingssferen in een recreatief landschap. Literatuuronderzoek*. Wageningen: Alterra Wageningen UR. Rapport 1692.

Milieu en Natuur Planbureau (2006): *Natuurbalans 2006*: Bilthoven.

Milieu en Natuur Planbureau (2007): *Natuurbalans 2007*: Bilthoven.

Planbureau voor de Leefomgeving (2008): *Natuurbalans 2008*: Bilthoven.

Overbeek, G. & S. Lijmbach (Eds, 2004): *Medeverantwoordelijkheid voor natuur*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Overbeek, G. & J. Vader (2008): *Genieten van landschap en ervoor zorgen*. Den Haag: LEI Wageningen UR. Rapport 7.08.01.

Overbeek, G., (2008): Waarom burgers verschillend bijdragen aan landschap. *Landschap* 25(2008)2, blz. 94-102.

Planbureau voor de Leefomgeving (2008): *Natuurbalans 2008*: Bilthoven.

Reneman, D.D., M. Visser, E. Edelmann & B. Mors (1999), *Mensenwensen: de wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving*. Hilversum: Intomart en Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

RLG (2001): De natuur van het draagvlak, advies over de versterking van de politiek-maatschappelijke basis voor het natuurbeleid. Amersfoort: Raad voor het Landelijk Gebied.

Van der Heiden, & W. Smit (2006): *Draagvlak natuur- en milieueducatie. Eindrapportage van een enquête onder 1.000 burgers en twee Panelbijeenkomsten*. Den Haag: VROM-rapport W205.

Colofon

Hoofdstuk 1

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Beleidsdossier: Directie Natuur
Moon Fung Fong en Henk Groenewoud: 070-378 5012/4926
E-mail: m.f.fong@minlnv.nl of h.e.groenewoud@minlnv.nl

Hoofdstuk 2

Achtergrondinformatie:
Greet Overbeek (Landbouw Economisch Instituut (LEI)): 070-335 8100 met medewerking van Janneke Vader (LEI Wageningen UR) en Kees Hendriks (Alterra Wageningen UR)
E-mail: greet.overbeek@wur.nl

Hoofdstukken 3 en 4

Schuttelaar & Partners: 070-318 4444
E-mail: info@schuttelaar.nl

Pers

Directie Communicatie
Thijs van Son: 070-378 4513
m.d.m.van.son@minlnv.nl

LNV Consumentenplatform

Directie Voedselkwaliteit en Diergezondheid
Ronald Sol: 070-378 4356
E-mail: r.sol@minlnv.nl

Meer informatie over het LNV Consumentenplatform is te vinden op:
www.minlnv.nl/Consumentenplatform

Van picknickplek tot ecoduct, over mensenwensen voor natuur is een publicatie van het Ministerie van LNV in samenwerking met het LEI en adviesbureau Schuttelaar & Partners.

Eerder in het LNV Consumentenplatform:

- Interne evaluatie LNV Consumentenplatform (28 november 2008)
- Melk, vlees en eieren: onze zorg? (12 september 2008)
- Vis moet, kan dat? (21 mei 2008)
- Het etiket, waar staat dat voor? (november 2007)
- Leefbare stad, groene stad? (juni 2007)
- Voedsel versus Energie, een dilemma? (maart 2007)
- Jeugd en Natuur (november 2006)
- Voedselverliezen, verspilde moeite? (juni 2006)
- NL voor mensen, Nationale Landschappen in ontwikkeling (maart 2006)
- Diermeel, voer voor discussie (november 2005)
- Dierenwelzijn, willen we dat weten? (juni 2005)
- Platteland, ook voor uw vrije tijd!? (maart 2005)
- Geeft decontaminatie veilig pluimveevlees? (december 2004)
- Natuurlijkheid, waarde voor beleid (juni 2004)
- Voedsel zonder risico: wensen en grenzen (februari 2004)
- Ons voedsel over tien jaar (oktober 2003)
- De prijs van duurzame voedselproductie (juni 2003)
- Vis als het maar verantwoord is! (april 2003)
- Genetische modificatie en voedsel, weet u wat dat is? (november 2002)
- Kiezen voor groenten en fruit (september 2002)
- Waar komt mijn vlees vandaan? (april 2002)